

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Πτυχιακή Εργασία

**Η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία στον 21^ο αιώνα:
Η Περίπτωση της Έκθεσης «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της
νεότερης Ελλάδας, 1675-1919»**

Ελένη Μυρτώ Καμπιλαύκου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Μήνα Δραγούνη**

Δεκέμβριος 2022

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Πτυχιακή Εργασία

**Η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία στον 21ο αιώνα:
Η Περίπτωση της Έκθεσης «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της
νεότερης Ελλάδας, 1675-1919»**

Ελένη Μυρτώ Καμπιλάκου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Μήνα Δραγούνη**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου

Δεκέμβριος 2022

Περίληψη

Η σημασία της πολιτιστικής διπλωματίας αποτελεί κυρίαρχο μέλημα για την εξωτερική πολιτική κάθε χώρας. Η Ελλάδα, δεδομένης της θέσης της στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, ως γενέτειρα του πολιτισμού με πλούσια αρχαία πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και λόγω της συμμετοχής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε παγκόσμιους οργανισμούς όπως UNESCO, έχει αναπτύξει μια πολιτιστική εξωτερική πολιτική, η οποία αποτελεί πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση για μελέτη. Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να παρουσιάσει και να χαρτογραφήσει την πολιτιστική διπλωματία της Ελλάδας στον 21^ο αιώνα. Επιλέγουμε ως μελέτη περίπτωσης την έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919», η οποία φιλοξενείται στο μουσείο του Λούβρου στο πλαίσιο των εορταστικών εκδηλώσεων για την επέτειο των 200 χρόνων από την ελληνική επανάσταση του 1821, και συγκεκριμένα πώς τα έργα που επέλεξε να εκθέσει η Εθνική Πινακοθήκη και η επιμελητική προσέγγιση λειτουργούν ως φορείς πολιτιστικής διπλωματίας της χώρας.

Αρχικά, παρατίθενται οι βασικές έννοιες και ορισμοί που χρησιμοποιούνται ως μέσα κατανόησης της πολιτιστικής πολιτικής και διπλωματίας. Ακολούθως παρουσιάζεται ιστορικά ο ρόλος της πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα, ώστε να μπορέσει να γίνει κατανοητή η παρουσίαση της σύγχρονης ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας, αυτής που η Ελλάδα ασκεί τον 21^ο αιώνα. Έπειτα, προσεγγίζονται τα σύγχρονα θέματα της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της χώρας με αφορμή την έκθεση στο Λούβρο. Τέλος, εξάγονται συμπεράσματα, που προέρχονται από την ανάδειξη του αρχαίου πολιτισμού ενώ η έκθεση δρα ως φορέας πολιτιστικής διπλωματίας. Μέσω αυτής την έκθεσης πραγματοποιείται η τόνωση της εικόνας της, η προβολή της θέσης της στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο περιβάλλον μέσω της παρουσίασης της σύστασης της νεοελληνικής ταυτότητας.

Summary

The importance of cultural diplomacy is a major concern for any country's foreign policy. Greece, given its place on the world political scene, as the birthplace of culture with a rich ancient cultural heritage, but also due to its participation in the European Union and in world organizations such as UNESCO, has developed a cultural foreign policy, which is very interesting case for study. This paper aims to present and map the cultural diplomacy of Greece in the 21st century. We choose as a case study the exhibition "Paris - Athens. The Birth of Modern Greece, 1675-1919 ", which is hosted at the Louvre Museum as part of the celebrations for the 200th anniversary of the Greek Revolution of 1821, and specifically how the works chosen to exhibit by the National Gallery and the curative approach operate as cultural diplomats of the country.

First, the basic concepts and definitions used as a means of understanding cultural policy and diplomacy are listed. This is followed by a presentation of the historical role of cultural policy in Greece, so that the presentation of modern Greek cultural diplomacy, the one that Greece exercises in the 21st century, can be understood. Then, the contemporary issues of the country's foreign cultural policy are approached on the occasion of the exhibition at the Louvre. Finally, conclusions are drawn, which come from highlighting, the ancient culture, while the exhibition acts as a body of cultural diplomacy. In conclusion, the exhibition stimulates its image, promotes the position in the European and world environment through the presentation of the composition of modern Greek identity- not only the ancient heritage- and the promotion of intercultural dialogue.

Ευχαριστίες

Με τις ακόλουθες γραμμές , επ' αφορμής της συγγραφής της πτυχιακής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κυρία Μήνα Δραγούνη για την υποστήριξη και καθοδήγησή της, καθώς και τις συνεπιβλέπουσες καθηγήτριες, Στυλιανή Συλαίου και Μαρία Σιεχατέ, το ακαδημαϊκό όσο και το διοικητικό προσωπικό της σχολής για την ανεμπόδιστη και επιτυχή επικοινωνία μας, που αποτέλεσε βασικό παράγοντα για την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μου και για τις γνώσεις που μου πρόσφεραν.

Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου Ξένη, Χάρη και Δημήτρη για την αμέριστη ηθική υποστήριξη και βοήθεια κατά το ακαδημαϊκό μου ταξίδι.

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Ευχαριστίες	5
Κεφάλαιο 1	8
Εισαγωγή	8
1.2 Δομή της εργασίας	10
Κεφάλαιο 2	11
Η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία στον 21ο αιώνα	11
2.1 Ορισμοί και έννοιες	11
2.1.1 Πολιτιστική διπλωματία	11
2.2 Η ελληνική πολιτιστική πολιτική και διπλωματία	15
2.2.1 Ιστορική αναδρομή πολιτιστικής πολιτικής και διπλωματίας	15
2.3 Ήπια ισχύς	19
2.4 Οι φορείς άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας	20
2.4.1 Άσκηση Διπλωματίας από το Υπουργείο Εξωτερικών	24
2.4.2 UNESCO	24
2.4.3 Ευρωπαϊκή Ένωση	26
2.4.4 Το Συμβούλιο της Ευρώπης	28
2.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου	29
Κεφάλαιο 3	31
Ήπια ισχύς: Μουσεία και περιοδικές εκθέσεις	31
3.1 Τα μουσεία και οι περιοδικές εκθέσεις: φορείς πολιτιστικής πολιτικής	31
3.2 Συμπεράσματα κεφαλαίου	34
Κεφάλαιο 4	35
Μελέτη περίπτωσης: Έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919»	3
5	
4.1 Η έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919»	35
4.2 Οι ελληνογαλλικές σχέσεις	36
4.3 Περιγραφή του περιεχομένου της έκθεσης	37

4.4	Συμπεράσματα κεφαλαίου	47
	Κεφάλαιο 5.....	49
	Συμπεράσματα και επίλογος.....	49
	Βιβλιογραφία	51

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Με την παρούσα εργασία θα επιχειρήσουμε να χαρτογραφήσουμε την ελληνική εξωτερική πολιτιστική πολιτική του 21^{ου} αιώνα έως και σήμερα, με την επιλογή της μελέτης περίπτωσης που είναι η έκθεση στο Λούβρο με θέμα «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919», η οποία παρουσιάζει τους διάφορους πολιτιστικούς και καλλιτεχνικούς δεσμούς μεταξύ Γαλλίας και Ελλάδας μεταξύ του 17ου και των αρχών του 20ου αιώνα, από τη διπλωματική πρεσβεία του Μαρκήσιου ντε Νουιντέλ στην Κωνσταντινούπολη, μέχρι την ανεξάρτητη έκθεση του ελληνικού ομίλου Τεχνη στο Παρίσι. Μέσω της μελέτης των οδών άσκησης της ελληνικής εξωτερικής πολιτιστικής διπλωματίας και εστιάζοντας στη λειτουργία πολιτιστικών φορέων εν γένει και ειδικότερα των μουσείων, διαμορφώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν ως σκοπό την αποτύπωση και την κατανόηση της ευρύτερης πολιτιστικής διπλωματίας της Ελλάδας σήμερα.

1.1. Μεθοδολογία και σκοπός της έρευνας

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η πολιτιστική διπλωματία της Ελλάδας στον 21^ο αιώνα, το οποίο εξετάζεται κυρίως μέσω της παρουσίασης της μελέτης περίπτωσης, της έκθεσης «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919». Η έρευνα επικεντρώνεται στους τρόπους και τα μέσα άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας της Ελλάδας, τη σχέση της με τους θεσμούς στους οποίους συμμετέχει, μέσω των οποίων προβάλλει μια εικόνα στην Ευρώπη και παγκοσμίως, και κυρίως στους στόχους, στο περιεχόμενο της έκθεσης, και πώς επιχειρεί να διαμορφώσει αυτή την εικόνα και γιατί.

Αυτή η έρευνα δεν επιχειρεί να αναλύσει όλο το εύρος της ιστορίας και των θεσμών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Προσεγγίζει κριτικά τα σημεία που θεωρούνται πως χαρακτηρίζουν την πολιτιστική διπλωματία της χώρας. Η πρωτοτυπία της έρευνας έγκειται στην επιλογή της μελέτης περίπτωσης, με την οποία επιθυμεί να προσθέσει ένα ακόμα στοιχείο στη βιβλιογραφία των ελληνικών περιοδικών εκθέσεων στο εξωτερικό και της δυναμικής τους ως διεθνείς παράγοντες ήπιας δύναμης.

Σκοπός της έρευνας είναι η καταγραφή και ανάλυση των βασικών εννοιών σχετικά με την πολιτιστική διπλωματία, η ανάλυση της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της Ελλάδας μέσω της παρουσίασης των πολιτιστικών φορέων που την ασκούν και των οργανισμών και κοινοτήτων στις οποίες αυτή συμμετέχει, καθώς και την καταγραφή του τρόπου που τα μουσεία δρουν ως φορείς πολιτιστικής διπλωματίας εκ μέρους μιας χώρας, ώστε να γίνει κατανοητή η δυναμική της έκθεσης/ μελέτης περίπτωσης.

Δεδομένης της φύσης των βασικών ερευνητικών ερωτημάτων για την εκπόνηση της έρευνας της εν λόγω εργασίας, καθώς και λόγω της ευρύτητας του αντικειμένου της μελέτης, κρίθηκε ως καταλληλότερη η ποιοτική μέθοδος.

Για την παρουσίαση των πολιτιστικών πολιτικών τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο στόχο η εργασία θα στηριχθεί σε δευτερογενή δεδομένα από την υπάρχουσα βιβλιογραφία και έρευνα των εκθεμάτων. Συμπληρωματικά, πραγματοποιήθηκε περαιτέρω έρευνα και μελέτη πληροφοριών στο διαδίκτυο ώστε να αξιοποιηθεί επιπλέον υλικό από ιστοσελίδες των φορέων και των οργάνων που ασκούν πολιτιστική διπλωματία, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού, η UNESCO, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Σημαντική ήταν η επίσκεψη στην Εθνική Πινακοθήκη για την άντληση πληροφοριών με την βοήθεια του προσωπικού, καθώς και η μελέτη του καταλόγου της έκθεσης. Το υλικό που συλλέχθηκε ταξινομείται και συντάσσεται στην εκτενή βιβλιογραφία.

1.2 Δομή της εργασίας

Η μεταπτυχιακή αυτή εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη: Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο και συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι βασικές έννοιες και ορισμοί σχετιζόμενοι με την πολιτιστική διπλωματία, με τους οποίους είναι απαραίτητο να εξοικειωθούμε. Έπειτα, γίνεται ιστορική αναδρομή σχετικά με την πολιτιστική πολιτική της Ελλάδας, με στόχο να δηλωθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και οι σταθμοί εξέλιξής της. Επίσης, γίνεται μία εκτενής αναφορά στους φορείς πολιτιστικής διπλωματίας εντός και εκτός συνόρων. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται ο ορισμός της ήπιας ισχύς ο οποίος είναι σημαντικός για την κατανόηση των τρόπων που τα μουσεία και οι περιοδικές εκθέσεις αποτελούν φορείς πολιτιστικής διπλωματίας. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης της περιοδικής έκθεσης που φιλοξενεί το Μουσείο του Λούβρου «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919», γίνεται αναφορά στις σχέσεις Ελλάδας-Γαλλίας και μια σύντομη καταγραφή των ιστορικών στοιχείων που πλαισιώνουν την έκθεση. Ακολούθως, παρουσιάζονται τα έργα της Εθνικής Πινακοθήκης και γίνεται απόπειρα να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα. Τέλος, στοιχειοθετούνται τα συγκεντρωτικά συμπεράσματα και οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία στον 21ο αιώνα

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν έννοιες και ορισμοί που σχετίζονται με τον πολιτισμό και τη διπλωματία. Ακολούθως θα παρουσιάσουμε την πορεία της πολιτιστικής πολιτικής και διπλωματίας στην Ελλάδα, καθώς και τους φορείς άσκησης της τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Στόχος είναι να οριστεί το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο θα βασιστεί η εργασία.

2.1 Ορισμοί και έννοιες

Ίσως ο καλύτερος τρόπος για να γίνει μια εισαγωγή στον ορισμό της πολιτιστικής διπλωματίας είναι να ανιχνεύσουμε τη σημασία των λέξεων που την αποτελούν. Σύμφωνα με τον Βασιλειάδη (2015) μπορούμε να ορίσουμε ως πολιτιστική διπλωματία την άσκηση διπλωματίας μέσω του πολιτισμού (Βασιλειάδης, 2015:13). Θα προσεγγίσουμε, λοιπόν, τον ορισμό, με μία σύντομη ανάλυση των εννοιών του πολιτισμού και της διπλωματίας.

2.1.1 Πολιτιστική διπλωματία

Ο πολιτισμός αποτελεί πλέον ένα ουσιαστικό εργαλείο της σύγχρονης διπλωματίας και μια σημαντική πτυχή των διεθνών σχέσεων. Το γεγονός αυτό αναγνωρίζεται από την πλειονότητα των κρατών σήμερα πολύ περισσότερο από ποτέ. Ωστόσο, πολύ λίγα κράτη έχουν καταφέρει να αποκτήσουν αποτελεσματικές, συνεκτικές και διαρκείς δημόσιες πολιτικές σε αυτόν τον τομέα.

Για να προσεγγίσουμε πιο ολοκληρωμένα το περιεχόμενο του όρου «πολιτιστική διπλωματία», κρίνεται απαραίτητο να αναλύσουμε πρώτα τις έννοιες «πολιτισμός» και «διπλωματία».

Ο όρος «πολιτισμός» δεν υπόκειται σε έναν συγκεκριμένο ορισμό, ενώ ανά τα χρόνια έχει ερμηνευτεί με ποικίλους τρόπους. Σε έναν ορισμό του πολιτισμού προχωράει ο Γιανναράς (2001), αναζητώντας την ετυμολογική προέλευση του όρου, αναφέρει πως αποτελεί προϊόν της πόλεως, το αποτέλεσμα της συνύπαρξης του συνόλου μιας κοινωνίας (Γιανναράς 2001:14). Σύμφωνα με τον Χριστογιάννη (2002) συστατικά στοιχεία του πολιτισμού συνιστούν τα ήθη και έθιμα, οι αξίες, οι γνώσεις και εμπειρίες, που υιοθετήθηκαν από τα μέλη μιας κοινωνίας κληρονομούνται από γενιά σε γενιά (Χριστογιάννης, 2002:26-7).

Ένας ακόμα ορισμός που τονίζει τα συστατικά του πολιτισμού και την έννοια της κληρονομιάς αναφέρει πως ο πολιτισμός αποτελεί «το σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών και επιτευγμάτων που κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά στο πέρασμα των χρόνων, διαμορφώνοντας μια κοινή μνήμη-εικόνα για ένα σύνολο ατόμων και δημιουργώντας κατ' επέκταση το αίσθημα μιας κοινής αφετηρίας, κοινών αναφορών και βιωμάτων, παραπέμποντας σε μια πορεία σταθερής προόδου, κοινωνικής και οικονομικής» (Μπιτσάνη 2004:29).

Οι παραπάνω απόπειρες ορισμού του πολιτισμού είναι ένα μικρό παράδειγμα των προσπαθειών που έχουν γίνει. Στην πλειονότητά τους δε διαφέρουν στα βασικά σημεία, αντίθετα, η μία προσθέτει κάτι στην άλλη. Αν όμως αξίζει να αναφερθούμε σε έναν επίσημο ορισμό, αυτός είναι της UNESCO όπως διατυπώθηκε στη 43η Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO για την Παιδεία και τον Πολιτισμό στις 14 – 9 Σεπτεμβρίου 1992 στη Γενεύη:

«Ο πολιτισμός είναι ένα ολόκληρο πλέγμα των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητάς της. Σ' αυτά περιλαμβάνονται τρόποι ζωής, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα, και ότι στο σύστημα των ηθικών αξιών τους εντάσσονται τα θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου. Περιλαμβάνει τόσο τον επίσημο όσο και τον λαϊκό πολιτισμό και δεν περιορίζεται στην υπάρχουσα πολιτισμική κληρονομιά, αλλά εμπλουτίζεται συνεχώς από τη Μνήμη και τη

Δημιουργικότητα. Δεν είναι εσωστρεφής, αλλά γονιμοποιείται από τις έξωθεν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Ακόμα ο πολιτισμός συνδέεται με μια δυναμική σχέση με την Παιδεία, μέσω της «ελευθερίας της έκφρασης», της ελευθερίας της συμμετοχής και της ελεύθερης διακίνησης προσώπων, επιστημονικών γνώσεων και πολιτισμικών δημιουργημάτων» (Βασιλειάδης, 2015:14).

Ο πολιτισμός μετά και το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του 2015, αποτελεί θεμελιώδη βάση για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και «απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ανάπτυξης» (Κοσμίδου, 2016:153).

Περνώντας στη δεύτερη έννοια που εξετάζουμε, συναντάμε ξανά δυσκολία στον ακριβή ορισμό. Η διπλωματία μπορεί να οριστεί ως ένας μηχανισμός που χρησιμοποιείται από τα κράτη προκειμένου να ασκήσουν εξωτερική πολιτική. Εξωτερική πολιτική που θα βασίζεται, όχι σε συγκρούσεις, αλλά σε διάλογο και διαπραγματεύσεις με σκοπό την προώθηση συμφερόντων και στόχων ενός κράτους με σεβασμό και καλές πρακτικές (Στεφανίδης, 1997:13). Ο Γιανναράς (2001) αναφέρει πως η διπλωματία μπορεί να περιγραφεί ως η τέχνη ή η επιστήμη του να «αντιπροσωπεύεται επίσημα ένα κράτος στις κυβερνήσεις άλλων κρατών ή σε διεθνείς οργανισμούς, τη δεξιότητα και ικανότητα στη διαχείριση των εξωτερικών σχέσεων μιας πολιτείας» (Γιανναράς 2001:13). Τη διαχείριση αυτή αναλαμβάνουν κυρίως διπλωματικά στελέχη των Υπουργείων Εξωτερικών των κρατών, πολιτικοί, μη κυβερνητικοί φορείς. Σύμφωνα με τον Κουσκουβέλη (2009), μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο πολιτισμός μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής (Κουσκουβέλης, 2009).

Η πολιτιστική διπλωματία, αν και ως πρακτική προέρχεται από την αρχαιότητα, διαμορφώνεται από τον 19ο αιώνα από τις αυτοκρατορικές δυνάμεις, περιλαμβάνοντας κυρίως καλλιτεχνικές και πολιτιστικές ανταλλαγές με τις ελίτ στις αποικίες, με στόχο την επιρροή. Αργότερα, με την ανάπτυξη των τεχνολογιών για τη μαζική επικοινωνία, και την ταχύτερη και πιο εντατική αλληλεπίδραση μεταξύ των μαζών, η πολιτιστική διπλωματία βρήκε τη θέση της ως σημαντική πτυχή του ευρύτερου πεδίου δραστηριοτήτων και στρατηγικών, της διπλωματίας. Ειδικότερα μετά τον

τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το πεδίο της διπλωματίας διευρύνθηκε και συμπεριλαμβάνει την πολιτιστική διπλωματία, αν και ο όρος καθιερώθηκε από το 1990 (Κολοκυθά, 2021:54).

Ουσιαστικά, η πολιτιστική διπλωματία είναι η άσκηση διπλωματίας μέσω του πολιτισμού. Είναι η κυβερνητική πολιτική που χρησιμοποιεί στοιχεία από τον πολιτισμό της για τον σχεδιασμό και την άσκηση εξωτερικής πολιτικής με σκοπό την προβολή της στο εξωτερικό (Βασιλειάδης, 2015:15). Ως εργαλείο άσκησης πολιτικής μιας χώρας μπορεί να βελτιώσει το προφίλ της, να δημιουργήσει ένα κλίμα αμοιβαίας κατανόησης και εμπιστοσύνης, να συνάψει σταθερές σχέσεις με άλλα κράτη, αποβλέποντας μακροπρόθεσμα στην αλληλοκατανόηση και την αποφυγή πολιτικών κρίσεων και συγκρούσεων, ενώ ταυτόχρονα προωθεί τα συμφέροντά της (ό.π.).

Ο βασικότερος φορέας άσκησης της πολιτιστικής διπλωματίας, όπως και όλων των μορφών της διπλωματίας, είναι το κράτος. Στην Ελλάδα, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού έχει υπό την εποπτεία του ένα δίκτυο πολιτιστικών φορέων, όμως το «Υπουργείο Εξωτερικών είναι υπεύθυνο για τη χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής, ενώ ενδέχεται να εμπλακούν σε αυτή και άλλοι παίκτες όπως διπλωματικοί αντιπρόσωποι σε άλλα κράτη ή σε διεθνείς οργανισμούς, πολιτιστικοί θεσμοί που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό, αλλά και διεθνείς οργανισμοί, όπως η UNESCO» (Κιζιάρη, Σιεχατέ, 2021:27).

Σύμφωνα με τους Ang et al. (2015) πλέον το πεδίο άσκησης της πολιτιστικής διπλωματίας, λόγω της αυξανόμενης ροής πληροφοριών και ιδεών και τη συμμετοχή πολλαπλών εμπλεκομένων (πολιτών, οργανισμών, θεσμών), έχει ξεπεράσει την αυστηρά κυβερνητική πολιτική και μπορεί να συνδεθεί με οποιαδήποτε πρακτική προωθεί την πολιτιστική επικοινωνία μεταξύ λαών και κρατών» (Κολοκυθά, 2021:54). Μία από αυτές είναι και η πολιτιστική διπλωματία, που ασκείται μέσω των μουσείων και κατ'επέκταση μέσω των μουσειακών εκθέσεων, όπως θα δούμε παρακάτω στην ανάλυση της μελέτης περίπτωσης.

2.2 Η ελληνική πολιτιστική πολιτική και διπλωματία

Στην ενότητα αυτή θα επικεντρωθούμε συγκεκριμένα στην ελληνική πολιτιστική διπλωματία. Αρχικά θα κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στην πολιτιστική πολιτική της χώρας, η οποία αποτελεί και τη βάση για την εξωτερική πολιτιστική πολιτική της. Θα αναφερθούμε στους κύριους φορείς της ελληνικής πολιτιστικής πολιτικής και τους στόχους, τρόπους και στρατηγικές που χαράσσουν.

2.2.1 Ιστορική αναδρομή πολιτιστικής πολιτικής και διπλωματίας

Η πρώτη αναφορά της φράσης «διπλωματία» έγινε το 1856 στην εφημερίδα 'London Times', και συγκεκριμένα σε ένα άρθρο που άσκησε κριτική στον τότε Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών. Η σημερινή έννοια, «διπλωματία» περιεγράφηκε το 1965 από τον Edmund Gullion, κοσμήτορα της Σχολής Fletcher του Πανεπιστημίου Tufts και διακεκριμένο αξιωματικό ξένων υπηρεσιών. Στην ομιλία του κατά την έναρξη ενός Κέντρου Δημόσιας Διπλωματίας Edward R. Murrow, ο καθηγητής Gullion έδωσε μάλλον ένα Ευρύ ορισμό ενός όρου: «Η διπλωματία...ασχολείται με την επιρροή των στάσεων του κοινού στη διαμόρφωση και εκτέλεση της εξωτερικής πολιτικής. Περιλαμβάνει διαστάσεις των διεθνών σχέσεων πέρα από την παραδοσιακή διπλωματία και την καλλιέργεια από τις κυβερνήσεις της κοινής γνώμης και των ομάδων συμφερόντων από μια χώρα σε μια άλλη. Η αναφορά των εξωτερικών υποθέσεων και ο αντίκτυπός στην πολιτική επικοινωνία γίνεται μέσω της επικοινωνίας και των ξένων ανταποκριτών που ονομάζονται διπλωμάτες και βοηθάνε στις διαπολιτισμικές επικοινωνίες».

Έτσι, η δημόσια διπλωματία αρχικά ορίστηκε ως δραστηριότητα στον τομέα των διεθνών σχέσεων που στοχεύουν να καλλιεργήσουν ή να επηρεάσουν την κοινή γνώμη σε άλλες χώρες. Ομοίως, ο Joseph S. Nye όρισε τη διπλωματία ως ένα μέσο «ήπιας ισχύος» που οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν για να κινητοποιήσουν τους πόρους ήπιας δύναμης (πολιτισμός, αξίες, πολιτικές) για να επικοινωνήσουν με άλλες χώρες και όχι αποκλειστικά με τις κυβερνήσεις τους (Nye, 2008). Τέλος, σε μελέτες του τμήματος Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου της Μινεσότα, η διπλωματία ορίζεται ως «η διαδικασία με την οποία

επιδιώκονται άμεσες σχέσεις με το λαό μιας χώρας για την προώθηση των συμφερόντων» (Sharp, 2005).

Η ιστορική αναδρομή στην πολιτιστική πολιτική της χώρας κρίνεται απαραίτητη για την χαρτογράφηση της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας. «Η σύγχρονη ελληνική πολιτιστική πολιτική και οι πρακτικές της μπορούν να γίνουν καλύτερα κατανοητές υπό το πρίσμα της κληρονομιάς της χώρας, καθώς και της πρόσφατης ιστορίας της» σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Δάλλα (Δάλλας, 2015).

Η Ελλάδα αναδείχθηκε ως εθνικό κράτος στις αρχές του 19ου αιώνα, προικισμένη με μια πλούσια κλασική πολιτιστική κληρονομιά, στην οποία οι Έλληνες στηρίχτηκαν για να δημιουργήσουν μια νέα ελληνική ταυτότητα, με χαρακτηριστικά όπως η κοινή ιστορική μνήμη, ο λαϊκός πολιτισμός, η κοινή γλώσσα, προφορική και γραπτή (Κολτσιδά, 2011:114). Μετά τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το κράτος ιδρύθηκε επίσημα το 1827. Υπό την κυρίαρχη επιρροή του Διαφωτισμού, το ελληνικό κράτος υιοθέτησε πολιτικές διατήρησης της εκπαιδευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς που οδήγησαν σε ένα εθνικό πρόγραμμα και αυστηρή νομοθεσία για την προστασία της αρχαιολογική κληρονομιάς, η οποία διατηρήθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19ου και 20ού αιώνα με την ίδρυση ιδρυμάτων όπως η Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, η Εθνική Βιβλιοθήκη, το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Εθνικό Θέατρο, τα οποία δημιουργήθηκαν σταδιακά κατά τη διάρκεια ενός αιώνα. Οι εξελίξεις στη λογοτεχνία και τις τέχνες στην Ελλάδα αντικατόπτριζαν τα σύγχρονα κινήματα στη Δυτική Ευρώπη, με τα οποία οι Έλληνες διανοούμενοι και καλλιτέχνες είχαν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εμφύλιος Πόλεμος που ακολούθησε, άφησαν την Ελλάδα σε συντριβή. Σταδιακά το βελτιωμένο βιοτικό επίπεδο επέτρεψε, κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, την άνθηση των ισχυρών βιομηχανιών λαϊκής ηχογράφησης και κινηματογράφου. Το Φεστιβάλ Αθηνών, που φιλοξενείται κάθε καλοκαίρι στο ανακαινισμένο Θέατρο Ηρώδου του Αττικού, έγινε χώρος διεθνών μουσικών, μπαλέτου και δραματικών παραστάσεων προσβάσιμος στο ελληνικό κοινό, ενώ το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης έγινε επίκεντρο τόσο του ελληνικού κινηματογράφου όσο και των διεθνών παραγωγών (Βασιλειάδης, 2015:34).

Στη δεκαετία του 1960, ένας σημαντικός αριθμός αρχαιολογικών μουσείων χτίστηκε σε μεγάλες πόλεις ή κοντά σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, φιλοξενώντας τον αυξανόμενο αριθμό αντικειμένων που βρέθηκαν σε ανασκαφές. Η Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία λειτουργούσε μέσω των περιφερειακών εφορειών αρχαιοτήτων καθώς και της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών και ξένων αρχαιολογικών σχολών και ινστιτούτων που δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα. Επιπλέον, στην Αθήνα ιδρύθηκε η Εθνική Πινακοθήκη, για να στεγάσει μια αντιπροσωπευτική συλλογή της ελληνικής ζωγραφικής και γλυπτικής του 19ου και 20ού αιώνα (Δάλλας, 2015).

Αρχικά, η ευθύνη για τον πολιτισμό και την πολιτιστική πολιτική κατανεμήθηκε μεταξύ διαφορετικών υπουργείων. Ξεχωριστό Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών δημιουργήθηκε το 1971, όταν η Ελλάδα διοικούνταν από στρατιωτική χούντα. Σύμφωνα με τον Βασιλειάδη, η τότε ελληνική κυβέρνηση «αφενός, επιδίωκε μία ιδεολογικά κατευθυνόμενη παρέμβαση, και, αφετέρου, κατέτεινε στην προσπάθεια εξωραϊσμού της εικόνας της τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό, επιδιώκοντας να αναδείξει ότι ενδιαφερόταν ζωηρά για την ανάπτυξη της πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής» (Βασιλειάδης, 2015:35).

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατικής κυριαρχίας το 1974, διορίστηκαν νέοι Υπουργοί στους οποίους, εκτός από πολιτικούς καριέρας, συμπεριλήφθηκαν και αξιόλογοι καλλιτέχνες και διανοούμενοι, όπως η ηθοποιός Μελίνα Μερκούρη, της οποίας η μακροχρόνια θέση Υπουργού (1981-89, 1993-95) ανανέωσε σημαντικά στοιχεία της τρέχουσας πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικής διπλωματίας.

Ο προϋπολογισμός του Υπουργείου Πολιτισμού αντιπροσωπεύει ιστορικά ένα μικρό κλάσμα του κρατικού προϋπολογισμού. Ορισμένες δημόσιες επενδύσεις που σχετίζονται με τις τέχνες ή την πολιτιστική κληρονομιά παρέχονται από άλλα Υπουργεία (Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιων Έργων, Τύπου και ΜΜΕ). Τα τελευταία χρόνια, ο πολιτισμός εξαρτάται ολοένα και περισσότερο για χρηματοδότηση από το Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης της Ε.Ε, τα έσοδα από πολιτιστικές δραστηριότητες επισκεπτών και πωλήσεων. (Δάλλας 2015).

Σύμφωνα με την Κολτσιδά (2011) «μόλις στις αρχές της δεκαετίας του '90 το κράτος άρχισε να συνειδητοποιεί τη σημασία της προβολής του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό και το ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει στις διεθνείς του σχέσεις με άλλα κράτη. Μέχρι τότε αδυνατούσε να προσδώσει στην πολιτιστική πολιτική τη δέουσα σημασία, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την απουσία της στο διεθνές πολιτιστικό γίγνεσθαι». Μια άποψη που φαίνεται να επιβεβαιώνεται βλέποντας τις εξελίξεις από το 1990 και έπειτα.

Η αυξημένη ανάγκη για προστασία και αξιοποίηση της αρχαιολογικής κληρονομιάς αναγνωρίστηκε από την έναρξη μεγάλων πρωτοβουλιών αποκατάστασης, όπως το πρόγραμμα αποκατάστασης των μνημείων της Ακρόπολης και την έναρξη μιας διεθνούς εκστρατείας για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα σε συνδυασμό με τη δημιουργία ενός νέου Μουσείου Ακρόπολης το 2009. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 εγκρίθηκε ένα master plan για την επανένωση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και συνεχίστηκε ενεργά μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000, αναστηλώνοντας μνημεία, δημιουργώντας εγκαταστάσεις για τους επισκέπτες, δημιουργώντας πεζόδρομους και ρυθμίζοντας την κυκλοφορία έτσι ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να έχουν απρόσκοπτη πρόσβαση στα αρχαιολογικά αξιοθέατα της Αθήνας.

Η επιλογή της Θεσσαλονίκης ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης το 1997 έθεσε τις προϋποθέσεις για μια μεγάλη επέκταση των πολιτιστικών υποδομών της πόλης. Ένα πανεθνικό πρόγραμμα, «Τομέας Πολιτισμού», βασίστηκε σε δέκα γεωγραφικά καταμεμημένα θεματικά δίκτυα, που κυμαίνονταν από τον κινηματογράφο, τον χορό και τη φωτογραφία έως τη διαχείριση τεχνών και τη λαϊκή κουλτούρα, και οι τοπικοί και περιφερειακοί φορείς ανέλαβαν ένα αυξανόμενο φάσμα δραστηριοτήτων, που διέπονται από κυλιόμενες πολυετείς προγραμματικές συμφωνίες με το Υπουργείο Πολιτισμού.

Οι δραστηριότητες της πολιτιστικής διοίκησης μεταφέρθηκαν από το Υπουργείο Πολιτισμού σε οργανώσεις όπως το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου και το βραχύβιο Εθνικό Κέντρο Θεάτρου και Χορού, που καταργήθηκε το 2010. Ένα νέο σχέδιο οργάνωσης για το Υπουργείο Πολιτισμού τέθηκε σε ισχύ το 2003, και οι τρέχουσες πολιτικές επικεντρώνονται στην εξισορρόπηση του ρόλου της κεντρικής αρχής

έναντι του τοπικού και περιφερειακού επιπέδου, ενθαρρύνοντας την ιδιωτική χορηγία για τις τέχνες, διευρύνοντας μέτρα για την οικονομική εκμετάλλευση των πολιτιστικών αγαθών και ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για την επιστροφή των παράνομα εξαγόμενων αρχαιοτήτων (Δάλλας, 2015).

2.3 Ήπια ισχύς

Ένας από τους όρους που συνδέονται στενά με την πολιτιστική διπλωματία είναι η ήπια ισχύς (soft power). Η ήπια ισχύς ορίζεται από τον Nye (2004) ως η ικανότητα μιας χώρας απόκτησης οφέλους χωρίς τη χρήση οικονομικών ή στρατιωτικών μέσων, αλλά με τη δημιουργία θετικής εικόνας. Επειδή η ήπια ισχύς βασίζεται σε άυλους πόρους, όπως η κουλτούρα και οι πολιτιστικές αξίες, και βασίζεται κυρίως στην πειθώ, δεν μπορεί να καταφύγει σε μηχανισμούς σκληρής ισχύος, δηλαδή οικονομικές κυρώσεις ή στρατιωτικές παρεμβάσεις. Ενώ η σκληρή ισχύς είναι εύκολο να εντοπιστεί και να αναπτυχθεί, ο Nye (2004) τονίζει ότι στον σημερινό κόσμο, με μια διασυνδεδεμένη οικονομία και μια αυξανόμενη ισχύ του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, είναι σημαντικό να «επηρεάζεται η συμπεριφορά των άλλων», ώστε να δράσουν με τον επιθυμητό τρόπο, ένας διπλωματικός τρόπος να «πείσεις τους άλλους να κάνουν αυτό που θες». Τα πλεονεκτήματα που θέτουν σε δράση την ήπια ισχύ είναι α) οι πτυχές της κουλτούρας που είναι ελκυστικές για τον συνομιλητή, β) η εθνική πολιτική όταν θεωρείται νόμιμη από το εξωτερικό και γ) οι πολιτιστικές αξίες όταν αναγνωρίζονται ως θετικές από άλλους (Zamorano, 2016:173).

Η πολιτιστική διπλωματία λοιπόν, αποτελεί ένα μηχανισμό άσκησης ήπιας ισχύος στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον. Η πολιτισμική κληρονομιά, η καλλιτεχνική παραγωγή μιας χώρας γίνονται τα νέα εναλλακτικά μέσα άσκησης πολιτικής. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αντίβαρο σε σκληρά μέσα, για να δημιουργήσουν μια θετική εικόνα της χώρας στη διεθνή σκηνή (Κιζλάρη, Σιεχατέ, 2021:21). Ο Δημήτρης Τζανάκης τόνισε ιδιαίτερα την ανάγκη της αξιοποίησης του πολιτισμού για την παραγωγή προστιθέμενης αξίας στο πλαίσιο μιας δημιουργικής πολιτιστικής διπλωματίας, με στόχο την «ευρύτερη κατανόηση και θετική αντιμετώπιση των εθνικών μας θέσεων από τη διεθνή

κοινότητα» (Τζανάκης, 2015:50). Θα αναλύσουμε περαιτέρω την έννοια αυτή και τον τρόπο ακριβώς που εφαρμόζεται στα μουσεία και τις περιοδικές εκθέσεις.

2.4 Οι φορείς άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας

Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιάσουμε τους φορείς άσκησης ελληνικής εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, τους τρόπους με τους οποίους ασκείται, έτσι ώστε να παρουσιάσουμε μια εικόνα της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας σήμερα.

Οι κυριότεροι φορείς υπεύθυνοι για τη χάραξη και τον συντονισμό της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας είναι: το Υπουργείο Εξωτερικών σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς, τις αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, τις αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, καθώς επίσης και σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας- Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης (Κολτσιδά 2011:20).

Η χάραξη της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής πρέπει να συμφωνεί με αυτή του Υπουργείου Εξωτερικών. «Η ελληνική εξωτερική πολιτική είναι ταγμένη να υπηρετεί το εθνικό συμφέρον. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, αυτό σημαίνει ότι η εξωτερική πολιτική πρέπει να αναπτύσσεται σε ένα ευρύτατο φάσμα, που εκτείνεται από την παραδοσιακή διπλωματία και την καλλιέργεια των διμερών σχέσεων της Ελλάδας με άλλες χώρες μέχρι τη συμμετοχή της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στους Διεθνείς Οργανισμούς. Η χώρα μας έχει άποψη και αναπτύσσει πρωτοβουλίες σε όλα τα μεγάλα παγκόσμια ζητήματα»¹ αναφέρει η ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών. Δίνεται έτσι η βασική κατεύθυνση της χώρας που πρέπει να αντιπροσωπεύεται σε όλους τους τομείς για να υπηρετεί το εθνικό συμφέρον. Σαφής γίνεται μέσω αυτού και η κατεύθυνση που θα έχει η πολιτιστική διπλωματία της χώρας. Η Ε1 Διεύθυνση Μορφωτικών και Πολιτιστικών

¹ <https://www.mfa.gr/index.html>

Υποθέσεων, που υπόκειται στο Υπουργείο Εξωτερικών είναι αρμόδια για την πολιτιστική προβολή της Ελλάδας στο εξωτερικό και την προβολή του ελληνικού πνεύματος και πολιτισμού στο εξωτερικό (Κολτσιδά 2011:131).

Παράλληλα στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού δηλώνεται λακωνικά πως «στόχοι του Υπουργείου είναι η ενίσχυση και προστασία της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας, η προστασία και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω αντίστοιχων νομοθετικών και θεσμικών παρεμβάσεων»². Πρόκειται για μια δήλωση αρκετά γενική και χωρίς συγκεκριμένο χρώμα ή κατεύθυνση για την εξωτερική πολιτιστική πολιτική της Ελλάδας. Οι αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού για την άσκηση της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής είναι η Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων, η Διεύθυνση Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως επίσης κι η Γενική Διεύθυνση Σύγχρονου Πολιτισμού. Επιπλέον, το Τμήμα Εκθέσεων του Υπουργείου Πολιτισμού έχει ως βασική μέριμνα τη διοργάνωση και τον συντονισμό των περιοδικών εκθέσεων στο εξωτερικό με στόχο τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης με τα μουσεία, καθώς και την προβολή της ελληνικής έρευνας και η συνεργασία μεταξύ των επαγγελματιών του πολιτισμού. Επίσης τελούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών και το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.

Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΙΠ), που λειτουργεί από το 1992 μέσω παραρτημάτων σε Αλεξάνδρεια, Οδησό και Βερολίνο, γραφεία στο Λονδίνο και την Ουάσιγκτον, στο Βελιγράδι, το Βουκουρέστι, τη Σόφια, την Τεργέστη, τη Μελβούρνη και τα Τίρανα, λειτουργεί υπό την επίβλεψη του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, αποτελεί τον βασικότερο ελληνικό οργανισμό/φορέα για την προώθηση στο εξωτερικό της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού. Δραστηριοποιείται στη διοργάνωση εκδηλώσεων με στόχο την προβολή της ελληνικής γλώσσας, λογοτεχνίας, τέχνης και πολιτισμού στο εξωτερικό, στην παραγωγή εκδόσεων που εξυπηρετούν αυτόν τον ίδιο στόχο· και, ολοένα και περισσότερο, στην παρακολούθηση, αξιολόγηση και συντονισμό της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό (Κολοκυθά, 2021:59). Αν και το ΕΙΠ αποτελεί το βασικό φορέα άσκησης

² <https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/history.aspx>

πολιτιστικής διπλωματίας του Υπουργείου, δε φαίνεται να έχει συγκεκριμένους στόχους ή στρατηγική για την υλοποίηση των προγραμμάτων και δράσεων του, μια απόρροια του μη συντονισμού του συνόλου των φορέων του κράτους που προβάλλουν την ελληνική πολιτιστική δημιουργία διεθνώς (Κιζιάρη, 2021:155).

Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, ένα ακόμα ίδρυμα που ασκεί πολιτιστική διπλωματία από το 1977 υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού και την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στόχος του είναι η ανάπτυξη κοινών πολιτιστικών αρχών που ενώνουν τους λαούς της Ευρώπης μέσα από τη δημοσίευση μελετών για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, τη διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων και εργαστηρίων και άλλων καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων (Κολοκυθά, 2021:59).

Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου της Ελλάδος, ένα ιδιωτικό μη κερδοσκοπικό νομικό πρόσωπο που ιδρύθηκε το 1995 και υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού, εφαρμόζει την εθνική πολιτική για την προώθηση του βιβλίου και της ανάγνωσης, αναλαμβάνει πολυάριθμες πρωτοβουλίες και δράσεις και εκτελεί ειδικά προγράμματα για την ενίσχυση του κλάδου του βιβλίου συνολικά και όλους τους βασικούς παράγοντες στην αλυσίδα που οδηγεί στη δημιουργία βιβλίων (συγγραφείς, μεταφραστές, εικονογράφοι, εκδότες, εκδότες, τυπογράφοι, βιβλιοπώλες, βιβλιοθηκονόμοι) (Δάλλας, 2015).

Το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου υποστηρίζει τη συμμετοχή ελληνικών ταινιών σε φεστιβάλ κινηματογράφου του εξωτερικού και διοργανώνει φεστιβάλ ξένου κινηματογράφου στην Ελλάδα βάσει διμερών συμφωνιών ή προτάσεων από διαφορετικές πρεσβείες. Έχουν ξεκινήσει μια σειρά από διεθνείς συμπαραγωγές ταινιών. Οι ελληνικές συμπαραγωγές ταινιών υποστηρίζονται από το πρόγραμμα Eurimages του Συμβουλίου της Ευρώπης και από το πρόγραμμα MEDIA της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Η Ελλάδα είναι μέλος της οργάνωσης της Γαλλοφωνίας, λόγω των ισχυρών πολιτιστικών δεσμών που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας από τα τέλη του 19ου αιώνα. Μεταξύ των πολυμερών δράσεων του Υπουργείου Πολιτισμού, δίνεται έμφαση σε προγράμματα περιφερειακής συνεργασίας στις περιοχές της Ευρώπης, της Μεσογείου, της

Αδριατικής, της ΝΑ Ευρώπης ή της Μαύρης Θάλασσας, που συγχρηματοδοτούνται ή υποστηρίζονται οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή το Συμβούλιο της.

Από τη δεκαετία του 1980, έχει δοθεί αυξανόμενη σημασία στην ελληνική διασπορά και στην ευρύτερη κατανόηση της ύπαρξής της σε όλο και πιο παγκοσμιοποιημένες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση πιο ευέλικτων πολιτικών με στόχο την ενθάρρυνση το ενδιαφέροντος των μελών της διασποράς δεύτερης και τρίτης γενιάς για τη σύγχρονη Ελλάδα, τη γλώσσα και τον ζωντανό πολιτισμό της. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα σημαντικό λαμβάνοντας υπόψη τον μεγάλο αριθμό Ελλήνων που επέλεξαν να ακολουθήσουν μια καριέρα στις τέχνες ή τον ακαδημαϊκό χώρο σε άλλη χώρα.

Επιπλέον, το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, σε συνεργασία με άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες, έχει παράσχει υποστήριξη για μεγάλο αριθμό ακαδημαϊκών προγραμμάτων Νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό, καθώς και σε ελληνικούς πολιτιστικούς οργανισμούς, εκδηλώσεις και φεστιβάλ σε όλο τον κόσμο. Έχει καθιερωθεί μια συμπληρωματική πολιτική για την υποστήριξη της γλωσσικής και πολιτιστικής ευαισθητοποίησης της μεγάλης ελληνικής διασποράς - που υπολογίζεται ότι είναι 8,5 εκατομμύρια άνθρωποι που ζουν συνολικά στις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αυστραλία, τον Καναδά, τη Γερμανία και αλλού (Δάλλας, 2015).

Αξίζει να αναφέρουμε δύο ιδιωτικά ιδρύματα που, ενώ δεν είναι επίσημοι κρατικοί φορείς πολιτιστικής διπλωματίας, δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα τα τελευταία χρόνια με σημαντικό έργο. Αυτά είναι η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση και το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Τα δύο αυτά ιδρύματα έχουν λάβει ιδιαίτερες πρωτοβουλίες στη στήριξη και παρουσίαση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, αντικαθιστώντας τον κρατικό φορέα, που έχει δείξει ιδιαίτερη ανεπάρκεια, ειδικά στην προώθηση του σύγχρονου πολιτισμού (Κολοκυθά, 2021:60). Το κράτος συχνά συγχρηματοδοτεί αυτές τις προσπάθειες, χωρίς όμως να θέτει κάποιο προσανατολισμό και βασικό στρατηγικό σχέδιο πάνω στο οποίο θα στηριχθούν. (Bevan, 2007)

2.4.1 Άσκηση Διπλωματίας από το Υπουργείο Εξωτερικών

Η Ελλάδα είναι μέλος της UNESCO, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει υπογράψει διεθνείς συμφωνίες και διακηρύξεις στον τομέα του πολιτισμού. Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι η επίσημη αρχή αρμόδια για την εφαρμογή και την παρακολούθηση της Σύμβασης της UNESCO για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας της πολιτιστικής έκφρασης. Μέσω του Τμήματος Διεθνών Οργανισμών συμμετέχει στις διαδικασίες κατάρτισης προγραμμάτων πολιτιστικής πολιτικής και συνεργασίας στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών και κυρίως του Συμβουλίου της Ευρώπης και της UNESCO.

2.4.2 UNESCO

Η UNESCO είναι εξειδικευμένος οργανισμός του ΟΗΕ με έδρα το Παρίσι και έχει ως αντικείμενά της την Εκπαίδευση, τον Πολιτισμό, τις Επιστήμες, όπως δηλώνει και το ακρωνύμιό της: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization.

Η UNESCO ιδρύθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1945 με κύριο στόχο την παγκόσμια συνεργασία μέσω πολιτιστικών δράσεων και προγραμμάτων.

Η UNESCO είναι πεπεισμένη ότι καμία ανάπτυξη δεν μπορεί να είναι βιώσιμη χωρίς μια ισχυρή πολιτιστική συνιστώσα. Πράγματι, μόνο μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση της ανάπτυξης που βασίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό και τον ανοιχτό διάλογο μεταξύ των πολιτισμών μπορεί να οδηγήσει σε μόνιμα, χωρίς αποκλεισμούς και δίκαια αποτελέσματα. Ωστόσο, μέχρι πρόσφατα, ο πολιτισμός έλειπε από την εξίσωση ανάπτυξης.

Για να διασφαλίσει ότι ο πολιτισμός θα λάβει τη σωστή θέση στις αναπτυξιακές στρατηγικές και διαδικασίες, η UNESCO έχει υιοθετήσει μια προσέγγιση τριών πλευρών: πρωτοστατεί στην παγκόσμια υπεράσπιση του πολιτισμού και της ανάπτυξης, ενώ

συνεργάζεται με τη διεθνή κοινότητα για να καθορίσει σαφείς πολιτικές και νομικά πλαίσια και να εργάζεται επιτόπου. να υποστηρίξει τις κυβερνήσεις και τους τοπικούς ενδιαφερόμενους φορείς για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς, την ενίσχυση των δημιουργικών βιομηχανιών και την ενθάρρυνση του πολιτιστικού πλουραλισμού.

Οι πολιτιστικές συμβάσεις της UNESCO παρέχουν μια μοναδική παγκόσμια πλατφόρμα για διεθνή συνεργασία με στόχο να προστατεύσουν και να διαφυλάξουν την παγκόσμια πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, συμπεριλαμβανομένων αρχαίων αρχαιολογικών χώρων, άυλης και υποβρύχιας κληρονομιάς, συλλογών μουσείων, προφορικών παραδόσεων και άλλων μορφών κληρονομιάς, και να υποστηρίξουν τη δημιουργικότητα, την καινοτομία και την ανάδειξη δυναμικών πολιτιστικών τομέων³.

Η UNESCO αριθμεί 196 μέλη. Τα όργανα που την αποτελούν είναι η Γενική Συνέλευση, η Εκτελεστική Επιτροπή και η Γραμματεία. Η Γενική Συνέλευση των χωρών-μελών, απαρτίζεται από αρχηγούς κρατών, υπουργούς, πρέσβεις και παρατηρητές, όπως διακυβερνητικές οργανώσεις και ΜΚΟ, είναι υπεύθυνη για τη γενική πολιτική της UNESCO. Η Εκτελεστική Επιτροπή αποτελείται από 58 μέλη, διεθνώς αναγνωρισμένες προσωπικότητες διανοουμένων και αντιπρόσωποι κρατών, παρακολουθεί την εφαρμογή του προγράμματος και του προϋπολογισμού.

Η Γραμματεία είναι η διεθνής δημόσια διοίκηση του Οργανισμού, με πέντε τομείς: Εκπαίδευση, Φυσικές Επιστήμες, Κοινωνικές Επιστήμες, Πολιτισμός, Επικοινωνία και Πληροφορίες (Χριστογιάννης, 2002:111-4). Επικεφαλής της διοίκησης είναι η Γενική Διευθύντρια με ευρύτατες εκτελεστικές και εισηγητικές αρμοδιότητες. Από το 2017 τη θέση αυτή κατέχει η Audrey Azoulay. Επιπλέον, Εθνικές Επιτροπές λειτουργούν σε κάθε χώρα-μέλος. Ο δικός τους ρόλος είναι να αποτελούν τους εθνικούς συνδέσμους με την UNESCO. Αναλαμβάνουν επίσης συμβουλευτικό ρόλο στις κυβερνήσεις των χωρών τους όπως και πολιτιστικές πρωτοβουλίες σχετικές με την UNESCO στις χώρες τους⁴.

³ <https://en.unesco.org/>

⁴ <https://www.mfa.gr/missionsabroad/unesco/greece-in-organization/unesco-kai-rolos.html>

Η Ελλάδα έχει υιοθετήσει και κυρώσει όλες τις βασικές συμβάσεις της UNESCO, όπως η σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η Σύμβαση για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς το 1972, «αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο και συμβάλλοντας στην αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω της καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών και της στήριξης των προσπαθειών για τον επαναπατρισμό τους» (Κολτσιδά 2011:153).

2.4.3 Ευρωπαϊκή Ένωση

Λόγω των θεσμικών περιορισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ανάπτυξη στρατιωτικής ισχύος, σε συνδυασμό με την ιδεολογική της στάση για την οικοδόμηση εταιρικών σχέσεων, η ΕΕ καταφεύγει σε μεθόδους εξωτερικής πολιτικής που βασίζονται στη χρήση ήπιας δύναμης. Η πολιτιστική συνεργασία αποτελεί εργαλείο εξωτερικής πολιτικής και προληπτικό μέσο, σε μια προσπάθεια να δημιουργηθούν μακροπρόθεσμες συνεργασίες με τη χρήση μεθοδολογιών ήπιας δύναμης.

Κανένα από τα ιδρυτικά έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν προτείνει έναν αυστηρό και περιοριστικό ορισμό του τι είναι πολιτισμός, αφήνοντας στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών και των ατόμων να τον ορίσουν, με βάση την εθνική, τοπική και ατομική ευαισθησία τους. Η νομική βάση του προγράμματος Creative Europe, του μοναδικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι ειδικά αφιερωμένο στην υποστήριξη του πολιτισμού, παρέχει ωστόσο έναν ανοιχτό ορισμό των πολιτιστικών και δημιουργικών τομέων.

Με μεμονωμένα κράτη μέλη της ΕΕ υπεύθυνα για τις δικές τους πολιτικές για τον πολιτιστικό τομέα, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να συμβάλει στην αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων. Η Επιτροπή εκτελεί τις ενέργειές της σύμφωνα με τα στρατηγικά έγγραφα για την πολιτιστική συνεργασία, καθώς και τις δικές της προτεραιότητες. Η Mariya Gabriel είναι επί του παρόντος η Επίτροπος αρμόδια για τους πολιτιστικούς και δημιουργικούς τομείς.

Οι καθορισμένες προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την περίοδο 2019-2024 έχουν μεγάλη σημασία για τη χάραξη πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού σε επίπεδο ΕΕ και για τα βασικά θέματα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής συνεργασίας. Αυτές οι προτεραιότητες αποτελούν μέρος της συνολικής πολιτικής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι καθορισμένες προτεραιότητες παραμένουν εξαιρετικά σημαντικές για τη χάραξη πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού σε επίπεδο ΕΕ και για τα βασικά θέματα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής συνεργασίας.

Μετά την ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό του 2007, η Επιτροπή ενέκρινε τη Νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό το 2018 για να ληφθεί υπόψη η εξέλιξη του πολιτιστικού τομέα. Η Νέα Ατζέντα και το συνοδευτικό Έγγραφο Εργασίας Προσωπικού παρέχουν το πλαίσιο συνεργασίας στον πολιτισμό σε επίπεδο ΕΕ. Αυτά επικεντρώνονται στη θετική συμβολή που φέρνει ο πολιτισμός στην κοινωνία της Ευρώπης, την οικονομία της και τις διεθνείς σχέσεις. Η ατζέντα καθορίζει επίσης ενισχυμένες μεθόδους εργασίας με τα κράτη μέλη, τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και τους διεθνείς εταίρους.

Τα κράτη μέλη ορίζουν τα κύρια θέματα και τις μεθόδους εργασίας για τη συνεργασία πολιτικής στον πολιτισμό μέσω των σχεδίων εργασίας για τον πολιτισμό, τα οποία εγκρίνονται από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Νέα Ατζέντα αποτελείται από τρεις στρατηγικούς τομείς, με συγκεκριμένους στόχους που αντιστοιχούν σε κοινωνική, οικονομική και εξωτερική διάσταση.

Τα κράτη μέλη καθορίζουν τις προτεραιότητές τους για τη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ. Δίπλα στη Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό και σύμφωνα με τον στρατηγικό της προσανατολισμό, το Σχέδιο Εργασίας καθιερώνεται ως στρατηγικό και δυναμικό εργαλείο πολιτιστικής συνεργασίας της ΕΕ, που αντιμετωπίζει τις τρέχουσες πολιτικές εξελίξεις και θέτει προτεραιότητες.

Το τρέχον πρόγραμμα εργασίας του Συμβουλίου για τον πολιτισμό που καλύπτει την περίοδο 2019-2022 καθορίζει έξι προτεραιότητες για την ευρωπαϊκή συνεργασία στη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής: αειφορία στην πολιτιστική κληρονομιά, συνοχή και ευημερία, ένα οικοσύστημα που υποστηρίζει καλλιτέχνες, πολιτιστικούς και δημιουργικούς

επαγγελματίες και ευρωπαϊκό περιεχόμενο, ισότητα των φύλων, διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις και ο πολιτισμός ως μοχλός βιώσιμης ανάπτυξης⁵.

Η Διεύθυνση Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρμοδιότητα για τα θέματα πολιτισμού που συζητούνται στο πλαίσιο των κοινοτικών θεσμικών οργάνων, όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού, τα συναρμόδια Υπουργεία, τη Μόνιμη Ελληνική Αντιπροσωπεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τους λοιπούς φορείς, «μεριμνά για τη διαμόρφωση των ελληνικών θέσεων και προτάσεων και την προώθησή τους στα κοινοτικά όργανα με σκοπό τη συνδιαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, επικοινωνεί και συνεργάζεται με τα κοινοτικά όργανα, την εκάστοτε προεδρεύουσα χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις συναφείς Υπηρεσίες των άλλων κρατών μελών για θέματα πολιτισμού» (Κολτσίδα 2011:137).

2.4.4 Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης με έτος ίδρυσης το 1949, είναι οργανισμός ευρωπαϊκών χωρών που επιδιώκει την προστασία της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προώθηση της ευρωπαϊκής ενότητας ενισχύοντας τη συνεργασία σε νομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά ζητήματα.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης αντιμετωπίζει θέματα κοινού ενδιαφέροντος για τα μέλη του, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της πρόληψης του εγκλήματος, της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, της προστασίας του περιβάλλοντος, των θεμάτων βιοηθικής και της μετανάστευσης. Για να διαχειριστεί αυτές τις υποθέσεις, το Συμβούλιο έχει συνάψει περισσότερες από 160 διεθνείς συμφωνίες, συνθήκες και συμβάσεις που έχουν αντικαταστήσει διμερείς συνθήκες μεταξύ διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών, όπως αυτή του 1954 για τον Πολιτισμό. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει επίσης δημιουργήσει έναν αριθμό ειδικών φορέων και επιτροπών εμπειρογνομόνων κατά τη διάρκεια των ετών, μία από αυτές είναι και η Επιτροπή για την Πολιτιστική Κληρονομιά (Χριστογιάννης, 2002:117).

⁵ <https://ec.europa.eu/culture/policies/eu-competences-field-culture>

Μερικά παραδείγματα συμμετοχής της Ελλάδας στις δράσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η συμμετοχής της στο πρόγραμμα Πολιτιστικές Διαδρομές που στοχεύει στην ανάδειξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας και της κοινής πολιτιστικής ευρωπαϊκής κληρονομιάς. Δράσεις τέτοιου είδους είναι οι Δρόμοι της Ελιάς, η Δημιουργία Πολιτιστικού Κεφαλαίου, το Compendium και το Φόρουμ Δελφών (Κολτσίδα 2011:153).

2.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο κάναμε μια παρουσίαση και ανάλυση των βασικότερων εννοιών και ορισμών που πρωταγωνιστούν στη συζήτηση για την πολιτιστική διπλωματία και οι οποίοι θα μας χρησιμεύσουν αργότερα, στην καλύτερη κατανόηση της υπό μελέτη περίπτωσης. Κάναμε μια αναφορά στους φορείς πολιτιστικής διπλωματίας σε διεθνές επίπεδο καθώς επίσης και φορείς της Ελλάδας, πριν περάσουμε στο πιο ειδικό εθνικό επίπεδο, που θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα. Μέσω της εκτενούς παρουσίασης των παραπάνω οργανισμών, γίνονται σαφή κάποια ιδιαίτερα στοιχεία που πρέπει να έχει ένας πολιτιστικός οργανισμός, ο τρόπος που οφείλει να λειτουργεί και οι στόχοι που καθορίζονται μέσω της δράσης του. Η Ελλάδα αποτελεί μέλος όλων των παραπάνω διεθνών οργανισμών και μέσω των δικών της μηχανισμών βλέπουμε πώς επιχειρεί να ακολουθήσει την πορεία τους, αλλά και να δράσει σύμφωνα με τις πολιτικές τους. Κρίνεται αναγκαία η ιδιαίτερη αναφορά στην UNESCO, καθώς θα δούμε αργότερα πώς ακριβώς σχετίζεται με το ερώτημα σχετικά με την άσκηση πολιτικής σήμερα μέσω της μελέτης περίπτωσης.

Παρουσιάσαμε, συνοπτικά, την ιστορική αναδρομή της πολιτιστικής πολιτικής της χώρας για να φτάσουμε στο σήμερα και να παρουσιάσουμε και να αναλύσουμε τους φορείς της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας. Αναφερθήκαμε στη συνεργασία των υπουργείων για την χάραξη της πολιτικής, καθώς και στους κύριους οργανισμούς που βρίσκονται υπό την επίβλεψή τους. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτή τη στιγμή «το τοπίο της ελληνικής πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής διέπεται από εσωτερικές αντιθέσεις» (Κιζιάρη, Σιεχατέ, 2021:27). Ενώ το έργο των παραπάνω οργανισμών φαίνεται πλούσιο, δεν έχει μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, στρατηγική και όραμα, η οποία θα έπρεπε να έχει οριστεί από

το ΥΠ.ΠΟ.Α. Δίχως τα παραπάνω «ο στρατηγικός σχεδιασμός που θα προάγει μια δημιουργική πολιτιστική διπλωματία δεν είναι εφικτός» (Κιζάρη, Σιεχατέ, 2021:28). Η φαντασία που χρειάζεται για μια δημιουργική πολιτιστική διπλωματία, φαίνεται να λείπει, οδηγώντας το πεδίο σε μια στασιμότητα εδώ και χρόνια. Τον 21^ο αιώνα, βασικός στρατηγικός στόχος της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής αποτελούν η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, η διεκδίκηση για τον επαναπατρισμό των μαρμάρων του Παρθενώνα και η συνεργασία πολιτισμού και τουρισμού (Κολοκυθά, 2021:59). Οι χρηματοδοτήσεις, ο επίσημος λόγος και ο σχεδιασμός εξαντλούνται αποκλειστικά στην προστασία και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως γέφυρας του παρελθόντος με το μέλλον, ενώ τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι θεωρούνται ως οι μόνοι φορείς αυτής της κληρονομιάς (Ζορμπά, 2015:378). Ταυτόχρονα, κάθε προσπάθεια για την επιστροφή των μαρμάρων προσδίδει κύρος στην εκάστοτε κυβέρνηση, που ασχολείται με ένα τόσο σημαντικό ζήτημα και μπορεί να βοηθήσει στην ανατροπή της αρνητικής εικόνας (Χαμηλάκης, 2012:287). Η Ελλάδα χρειάζεται μια επιτυχημένη πολιτιστική πολιτική, η οποία μπορεί να λειτουργήσει προβάλλοντας μια θετική εικόνα της χώρας και των θέσεων της στο διεθνές περιβάλλον. Μια τέτοια ευκαιρία αποτελούν οι εορτασμοί με αφορμή την επέτειο των 200 χρόνων από την ελληνική επανάσταση του 1821. Ο σωστός χειρισμός της πολιτιστικής διπλωματίας μπορεί να λειτουργήσει θετικά και να ανατρέψει το αρνητικό κλίμα που επικρατεί. Η έρευνα που παρουσιάζεται στο κεφάλαιο 5, μέσω της μελέτης περίπτωσης θα επιχειρήσει να καταγράψει και να αναλύσει πώς ασκείται αυτή τη στιγμή πολιτιστική διπλωματία από την ελληνική μεριά, με αφορμή την έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919», που φιλοξενείται στο μουσείο του Λούβρου.

Κεφάλαιο 3

Ήπια ισχύς: Μουσεία και περιοδικές εκθέσεις

Τα μουσεία χρησιμοποιούν κλασικές μεθόδους άσκησης της πολιτιστικής διπλωματίας, μεταδίδοντας μηνύματα με τρόπους που επιτρέπουν στους αποδέκτες να καταλήξουν στα δικά τους συμπεράσματα. Τα μουσεία δημιουργούν εκθέσεις και προσφέρουν ερμηνεία, ωστόσο οι επισκέπτες αποφασίζουν για το επίπεδο δέσμευσής τους ενισχύοντας την ιδέα ότι η εμπειρία τους από το μουσείο είναι δική τους. Το μουσείο αναδεικνύεται ως ένας τέλειος παράγοντας ήπιας δύναμης - δηλαδή, ένας λεπτός φορέας άσκησης επιρροής. Αντικατοπτρίζοντας τη διπλωματική πρακτική μεταξύ των κρατών, τα μουσεία εμπλέκονται σε ανεπίσημη οικοδόμηση πολιτικών σχέσεων.

Σε αυτό το κεφάλαιο, συνεχίζοντας στο θεωρητικό πλαίσιο θα παρουσιάσουμε την έννοια της «ήπιας ισχύος» (soft power theory) στην πολιτιστική διπλωματία, καθώς και πώς μπορεί να ασκηθεί μέσω των μουσείων και των περιοδικών εκθέσεων. Στόχος είναι η καλύτερη κατανόηση του ρόλου των μουσείων ως φορείς πολιτιστικής διπλωματίας, ώστε να γίνει πιο κατανοητή η δυναμική της μελέτης περίπτωσης.

3.1 Τα μουσεία και οι περιοδικές εκθέσεις: φορείς πολιτιστικής πολιτικής

Σύμφωνα με τον Καφάσκη «Τα Μουσεία, ως φορείς ήπιας ισχύος, επιτελούν σημαντικό έργο στην άσκηση Πολιτιστικής Διπλωματίας». Στην ενότητα αυτή θα ερευνήσουμε πώς ο θεσμός του μουσείου δύναται να διαχειριστεί αυτή τη δύναμη στο διεθνές περιβάλλον. Οι αδελφοποιήσεις με άλλα Μουσεία, οι ανταλλαγές εκθεμάτων, οι συνεργασίες και οι

αμοιβαία επωφελείς δράσεις οικοδομούν ένα δίκτυο σχέσεων που αποτελεί αναμφισβήτητα σημαντική βοήθεια για τη διεθνή διπλωματία. Μέσω της φήμης και της ισχυρής δημόσιας εικόνας τους, τα μουσεία αποτελούν τοπόσημα που συμβάλλουν στον εξωραϊσμό της εικόνας ενός κράτους, στην εξάλειψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων, καθώς και στην οικοδόμηση ενός θεμελίου εμπιστοσύνης με χώρες των οποίων οι διπλωματικές σχέσεις είναι τεταμένες ή δεν υφίστανται⁶» (Καψάσκη, 2017).

Τα μουσεία αποτελούν διεθνείς παράγοντες, που ασκούν επιρροή στο διεθνές σύστημα και επιδεικνύουν την αποτελεσματικότητά τους στην αντιμετώπιση ζητημάτων παγκόσμιας σημασίας. Η δράση τους έγκειται σε μεγάλο βαθμό στην ήπια ισχύ τους, της οποίας η ένταση πηγάζει από ισχυρά δίκτυα καλής πίστης, διεθνείς σχέσεις και την εμπιστοσύνη του κοινού. Ως διαχειριστές του πολιτισμού και αξιοποιώντας τους υπάρχοντες πόρους ήπιας ισχύος τους, την καλλιτεχνική παραγωγή, τα μουσεία έχουν τη δυνατότητα να γίνουν ισχυροί φορείς αλλαγής, χρησιμοποιώντας τις μοναδικές δυνάμεις και το συγκριτικό τους πλεονέκτημα για να αντιμετωπίσουν τις πιο τρομακτικές παγκόσμιες προκλήσεις (Muscat, 2020).

Τα μουσεία διαθέτουν πόρους ήπιας ισχύος σε αφθονία. Οι συλλογές τους περιλαμβάνουν παραδείγματα των υψηλότερων επιτευγμάτων του πολιτισμού και καθιστώντας αυτά τα αντικείμενα διαθέσιμα σε ανθρώπους σε όλο τον κόσμο, καλλιεργούν συναισθήματα όπως δέος, υπερηφάνεια, θαυμασμό, μέσω των οποίων λειτουργεί η πειστική δύναμη της δημόσιας διπλωματίας. Το γεγονός ότι τα μουσεία κατατάσσονται συνήθως υψηλότερα από τα μέσα ενημέρωσης και τους κυβερνητικούς θεσμούς ως αξιόπιστες πηγές αντικειμενικής πληροφόρησης νομιμοποιεί τις προσπάθειές τους, τις οποίες το κοινό θεωρεί σε μεγάλο βαθμό ότι απουσιάζει από μια διεθνή πολιτική ατζέντα (Cuno, 2006:17–18).

Τα μουσεία χρησιμοποιούν επίσης κλασικές μεθόδους δημόσιας διπλωματίας, μεταδίδοντας μηνύματα με τρόπους που επιτρέπουν στους αποδέκτες να καταλήξουν στα δικά τους συμπεράσματα. Τα μουσεία δημιουργούν εκθέσεις και προσφέρουν ερμηνεία, ωστόσο οι

⁶ https://www.huffingtonpost.gr/petros-d-kapsaskis/-_11344_b_16287696.html

επισκέπτες αποφασίζουν για το επίπεδο δέσμευσής τους, το διδακτικό υλικό που επιλέγουν να διαβάσουν ή να ακούσουν, για παράδειγμα, ή ακόμα και τη διαδρομή τους, ενισχύοντας την ιδέα ότι η εμπειρία τους από το μουσείο είναι δική τους. Η αφήγηση, ωστόσο, υπαγορεύεται από τα αντικείμενα που εμφανίζονται και τα μέσα προβολής τους, και η προδιαγραφή της ιστορίας γίνεται λιγότερο αντιληπτή μέσω προσεκτικής επιμέλειας. Έτσι, το μουσείο αναδεικνύεται ως ένας τέλειος παράγοντας ήπιας δύναμης.

Αντικατοπτρίζοντας τη διπλωματική πρακτική μεταξύ των κρατών, τα μουσεία εμπλέκονται σε «ανεπίσημη οικοδόμηση πολιτικών σχέσεων», όπως υποστηρίζει η βρετανική ομάδα σκέψης Demos σε μια έκθεση που διερευνά τις δυνατότητες της πολιτιστικής διπλωματίας (Bound, 2007:12). Τα μεγάλα εθνικά μουσεία, όπως η Εθνική Πινακοθήκη, είναι υπεύθυνα να συνεισφέρουν στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των πολιτών τους, μέσω της προσεκτικής επιλογής αντικειμένων που θεωρούνται απαραίτητα για την ανάπτυξη των εθνών (Bennett, 1995:79). Ωστόσο, συμμετέχουν επίσης σε πολιτιστικές ανταλλαγές μέσω εκθέσεων που προβάλλουν άλλους πολιτισμούς, οργανώνουν προσωρινούς δανεισμούς έργων τέχνης σε άλλα ιδρύματα και μερικές φορές δημιουργούν διεθνή franchise, όπως το μουσείο του Λούβρου. Παρακάτω θα αναλύσουμε πώς ακριβώς επιτυγχάνονται όσα παραπάνω αναφέραμε μέσω των περιοδικών.

Μέσω των περιοδικών εκθέσεων, οι οποίες τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί σημαντικά, τα μουσεία έχουν καταφέρει εκτός από το να εξυπηρετήσουν συμφέροντα εξωτερικής πολιτικής, να ανανεώσουν τη θεματολογία τους, το κοινό τους και να παρουσιάσουν κομμάτια των συλλογών τους σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, δίνοντάς τους μια νέα ερμηνεία. Η οργάνωση περιοδικών εκθέσεων σε συνεργασία με αυτά τα ιδρύματα αποτελεί βασική προτεραιότητα του Υπουργείου. Κι αυτό καθώς η προβολή του ελληνικού πολιτισμού, της γλώσσας, της παιδείας και της προγονικής κληρονομιάς αποτελούσαν ανέκαθεν στοιχεία διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας, αλλά και νομιμοποίησης του ελληνικού κράτους. Τα έργα που εκτίθενται στις εκθέσεις αυτές διαδραματίζουν ρόλο πρεσβευτή της ελληνικότητας, με στόχο τη δημιουργία θετικής επιρροής και αναστροφής του αρνητικού κλίματος για την Ελλάδα, που επικρατεί στο μεγαλύτερο μέρος του 21^{ου} αιώνα (Σαραγά,

3.2. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές πώς τα μουσεία μπορούν να δράσουν ως φορείς ήπιας ισχύος. Χρησιμοποιούν την κουλτούρα της εκάστοτε χώρας, τις πολιτισμικές της αξίες, ώστε να προωθήσουν τους δικούς τους στόχους, που είναι συνυφασμένοι με την γενικότερη πολιτιστική διπλωματία της χώρας. Χτίζεται έτσι μια πολύτιμη μορφή διεθνούς πολιτιστικού κεφαλαίου, το συμβολικό κεφάλαιο, το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη στρατηγικών σχέσεων μεταξύ των κρατών. Η δυναμική των περιοδικών εκθέσεων οφείλει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στη χάραξη της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της χώρας. Κύριος στόχος της πολιτιστικής διπλωματίας και της Ελλάδας είναι, να γίνει προβολή της χώρας με τέτοιο τρόπο, εδώ συγκεκριμένα μέσω και των περιοδικών εκθέσεων, ώστε να δημιουργηθεί μια εικόνα ελκυστική τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό της. Στη μελέτη περίπτωσης θα απαντηθούν ερωτήματα, που ίσως δημιουργούνται σε αυτή την ενότητα, όπως πώς συγκεκριμένα η Ελλάδα μέσω ενός εθνικού μουσείου, όπως η Εθνική Πινακοθήκη και οι περιοδικές της εκθέσεις, δρουν σύμφωνα με όσα αναφέραμε και με ποιους στόχους.

Μελέτη περίπτωσης: Έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919»

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τη μελέτη περίπτωσης, την περιοδική έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919», η οποία φιλοξενήθηκε στο Μουσείο του Λούβρου από τον Σεπτέμβριο του 2021 έως τον Φεβρουάριο του 2022 μέσω της Εθνικής Πινακοθήκης. Συγκεκριμένα, αφού παρουσιάσουμε το περιεχόμενο και τα βασικά χαρακτηριστικά της έκθεσης, θα επικεντρωθούμε στο βασικό ερευνητικό ερώτημα της εργασίας, αναλύοντας πώς επιχειρεί να ασκήσει πολιτιστική διπλωματία η Ελλάδα μέσω αυτής της έκθεσης.

4.1 Η έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919»

Με αφορμή την επέτειο των 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση, το Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι παρουσιάζει την έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675 – 1919» η οποία συντελείται κυρίως μέσα από τα έργα της Εθνικής Πινακοθήκης, έχει ως στόχο να αναδείξει «τους πολιτιστικούς, διπλωματικούς και καλλιτεχνικούς δεσμούς μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας έχει στόχο να αναδείξει τους δεσμούς της Ελλάδας με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, με ιδιαίτερη έμφαση στις σχέσεις Παρισιού και Αθήνας, και να δείξει πώς η ανακάλυψη της ελληνικής αρχαιότητας άλλαξε την ευρωπαϊκή άποψη για την Ελλάδα» (Κιζιάδη, 2021). Η έκθεση εικαστικών τεχνών επιχειρεί να συνδυάσει την ιστορία της αρχαιολογίας με την ιστορία της εξέλιξης του νεοελληνικού κράτους και της τέχνης που δημιουργήθηκε σε αυτό⁷. Το 2021 δεν χρησιμεύει μόνο ως φόρος τιμής στα 200 χρόνια από τον αγώνα της χώρας για ανεξαρτησία, αλλά και ως ανάμνηση της εισαγωγής της διάσημης Αφροδίτης της Μήλου στο Λούβρο, που

⁷ <https://www.naftemporiki.gr/culture/1138356/louvre-parisi-athina-i-gennisi-tis-neoteris-elladas-1675-1919/>

ανακαλύφθηκε το 1820 από έναν Έλληνα αγρότη στο νησί της Μήλου, το άγαλμα αγοράστηκε από Γάλλο διπλωμάτη και μεταφέρθηκε στη Γαλλία. Εκτέθηκε στο Λούβρο τον επόμενο χρόνο και έκτοτε έγινε ένα από τα πιο εμβληματικά εκθέματα του μουσείου και ένα από τα πιο διάσημα έργα τέχνης στην ιστορία.

Η έκθεση διοργανώνεται από την Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλέξανδρου Σούτσου στην Αθήνα, τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, και το μουσείου του Λούβρου.

Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε στις καταβολές των ελληνογαλλικών σχέσεων και στη σημερινή τους σχέση όπως δηλώθηκε από τους αρχηγούς των δύο κρατών, ώστε να γίνει πιο κατανοητή η σύνδεση των δύο χωρών και των πολιτισμών τους με την έκθεση. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τις εξελίξεις στην πολιτιστική διπλωματία της χώρας, από τα εγκαίνια της έκθεσης στο Παρίσι έως και σήμερα.

4.2 Οι ελληνογαλλικές σχέσεις

Για να γίνει πιο κατανοητή η σημασία της έκθεσης για την ιστορία και τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, θα προχωρήσουμε σε μια σύντομη αναδρομή των μεταξύ τους σχέσεων. Οι σχέσεις Ελλάδας και Γαλλίας έχουν πολιτιστικούς και ιστορικούς δεσμούς. Οι δύο χώρες συνήψαν διπλωματικές σχέσεις το 1833, μόλις τρία χρόνια μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, και είχαν ισχυρές στρατηγικές συμμαχίες για δεκαετίες. Ο Γαλλικός Διαφωτισμός και οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης επηρέασαν τους κύριους στοχαστές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Οι δύο χώρες ήταν σύμμαχοι κατά τη διάρκεια των Παγκοσμίων Πολέμων, του Πολέμου της Κορέας και του Ψυχρού Πολέμου, και δεν υπήρξαν ποτέ αντίπαλοι μεταξύ τους, ενώ σήμερα απολαμβάνουν τέλειες διπλωματικές σχέσεις. Η Γαλλία και η Ελλάδα συνεργάζονται σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών, επιστημονικών και άλλων τομέων.

Η Ελλάδα και η Γαλλία είναι και οι δύο μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των Ηνωμένων Εθνών, της UNESCO και άλλων εξειδικευμένων φορέων, του Συμβουλίου της Ευρώπης και άλλων. Και οι δύο χώρες σέβονται τις κοινές αξίες και την αξιοπρέπεια κάθε πολιτισμού και υποστηρίζουν πλήρως τη συνεργασία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως βασική αρχή της UNESCO (Χαλκιά, 2017:36).

Στα εγκαίνια της έκθεσης στο Λούβρο στις 27 Σεπτεμβρίου 2021, παρόντες ήταν οι αρχηγοί των δύο κρατών, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κυριάκος Μητσοτάκης και ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας, Emmanuel Macron, γεγονός που τονίζει τη σημαντικότητα και το κύρος της έκθεσης. Στην κοινή τους συνάντηση⁸, οι αρχηγοί των δύο κρατών με τις δηλώσεις τους, επιβεβαίωσαν τις καλές διακρατικές σχέσεις Ελλάδας και Γαλλίας. Παρακάτω θα δούμε πώς παρουσιάζεται αυτή η σχέση μέσω της έκθεσης, μέσω των επιμελητικών στόχων και επιλογών.

4.3 Περιγραφή του περιεχομένου της έκθεσης⁹

Η έκθεση προσπαθεί να ανακαλύψει το ελληνικό στοιχείο σε μια οθωμανική επαρχία κατά τον 17ο και 18ο αιώνα από τους πρώτους ταξιδιώτες και πρεσβευτές στο δρόμο τους προς την Υψηλή Πύλη, ένας ελκυστικός, αν και επικίνδυνος, προορισμός για καλλιτέχνες και διανοούμενους. Το κύμα του φιλελληνισμού εξαπλώθηκε σύντομα σε όλη την Ευρώπη και η Ελληνική Επανάσταση, που ξέσπασε το 1821, υποστηρίχθηκε με ενθουσιασμό από μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού πληθυσμού.

Η Ελλάδα αναγνωρίστηκε επίσημα ως κράτος το 1830 και η Αθήνα έγινε η νέα της πρωτεύουσα το 1834. Ο νεοκλασικισμός, το κυρίαρχο κίνημα στην τέχνη και την αρχιτεκτονική εκείνη την εποχή, που άντλησε έμπνευση από τον πολιτισμό της κλασικής αρχαιότητας, διαμόρφωσε με τη σειρά του τη σύγχρονη πολιτιστική ταυτότητα της

⁸ <https://primeminister.gr/2021/09/28/27562>

⁹ <https://www-louvre-fr.translate.goog/en/what-s-on/exhibitions/paris->

Ελλάδας, όπως αποδεικνύεται στα μεγάλα μνημειακά κτίρια που ανεγέρθηκαν στην Αθήνα του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα.

Το ενδιαφέρον της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Βρετανίας για την αρχαία Ελλάδα επιβεβαιώθηκε και από την ίδρυση αρχαιολογικών ινστιτούτων, όπως η Γαλλική Σχολή στην Αθήνα το 1846, η οποία πρωτοστάτησε στις σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις που ακολούθησαν. Ήταν εκείνη την εποχή που έγιναν πολλές σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις, συμπεριλαμβανομένων μεγάλων ανασκαφών στο νησί της Δήλου, στους Δελφούς και στην Ακρόπολη.

Την ίδια εποχή, στα τέλη του 19ου αιώνα, και χάρη σε μια σειρά παγκόσμιων εκθέσεων, οι Έλληνες καλλιτέχνες είχαν επίσης την ευκαιρία να αναδείξουν τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή της χώρας, παρέχοντας μια ματιά στη νεοελληνική ταυτότητα.

Σύμφωνα με τον κατάλογο της έκθεσης¹⁰, οι εκθεσιακές ενότητες διηγούνται χρονολογικά την εξέλιξη της κοινωνίας και της τέχνης της Ελλάδας ξεκινώντας από την «Ανακάλυψη της Ελλάδας, 1780-1821», συνεχίζοντας με «Ο πόλεμος για την ελευθερία και ο φιλελληνισμός, 1821-1830», «Η Αθήνα καινούργια πρωτεύουσα, 1834-1878», «Η Ελλάδα μέσα από τη λογοτεχνία και τη φωτογραφία», «Οι απαρχές της αρχαιολογίας στην Ελλάδα», «Η ανακάλυψη της αρχαίας Ελλάδας» και ολοκληρώνονται με την «Αθήνα, το τέλος του αιώνα και η μοντέρνα τέχνη».

Ήδη από τις θεματικές ενότητες της έκθεσης, συνειδητοποιούμε πώς λειτουργεί η επιμελητική προσέγγιση. Φαίνεται να δηλώνεται ξεκάθαρα πως για τους επιμελητές η έννοια του ελληνικού πολιτισμού δεν εξαντλείται μόνο στην κλασική και στη βυζαντινή πολιτιστική μας κληρονομιά, αλλά και στη σύγχρονη μεταμοντέρνα καλλιτεχνική παραγωγή. Με έργα επιλεγμένα από όλες τις περιόδους του ελληνισμού μέχρι το 1919, τονίζεται το επιχείρημα πως έχουν επηρεάσει εξίσου την ευρωπαϊκή και παγκόσμια κληρονομιά όλες οι εποχές του ελληνικού πολιτισμού από την κλασική αρχαιότητα, την βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο μέχρι και τους νεότερους χρόνους.

¹⁰ <https://www-louvre-fr.translate.google/en/what-s-on/exhibitions/paris->

Η Ελλάδα μέσω της έκθεσης αυτής θέλει να προβάλει μια εικόνα της ελληνικότητας, που έχοντας αυτή την πολιτιστική κληρονομιά, της κλασικής αρχαιότητας και του Βυζαντίου, θεμελιώνει την ταυτότητά της με την ίδρυση του ελληνικού κράτους, χωρίς να απορρίπτει την ιστορία της, αλλά και χωρίς το παρελθόν της να την ορίζει. «Ελληνικότητα δεν είναι να ανακατώνεις στη συζήτηση «ελληνικές ονομασίες, απολλώνειο πνεύμα, διονυσιασμούς και τα παρόμοια», αλλά «κάτι πολύ σπουδαιότερο, βαθύτερο και ευρύτερο [...], ένα ορισμένο είδος ανθρωπιάς, είδος όχι στατικό μα όλως διόλου δυναμικό [...]. Είναι πνεύμα ζωντανό και ελεύθερο». Ο Θεοτοκάς ονειρεύτηκε ένα ιδανικό ελληνικό, το οποίο δεν θα είναι έμβλημα άγονου τοπικισμού και μισοξενισμού. Πρόκειται για το από αιώνες «ναρκωμένο και καταχωνιασμένο κάτω από στοίβες νεκρού δασκαλισμού» «γνήσιο ελληνικό πνεύμα» που παραδόθηκε στη νεότερη Ελλάδα, που καλείται τώρα να το ελευθερώσει από μέσα της και με πολιτισμική αυτοπεποίθηση να «συλλάβει τις καινούργιες, τις δικές της μορφές τέχνης και στοχασμού» (Δημάκου, 2012:114) Η Ελλάδα, μέσω της ελληνικής τέχνης προβάλλει τα έθιμα και τις αξίες που την χαρακτηρίζουν και που την ενώνουν με την Ευρώπη και τον κόσμο. Αυτό συμβαίνει μέσω της ανθρώπινης δημιουργίας και τις καθημερινές, πολιτιστικές και κοινωνικές συνήθειες που απεικονίζονται στα έργα τέχνης.

Ο Jean-Luc Martinez, επίτιμος Διευθυντής του Μουσείου του Λούβρου αναφέρει στον πρόλογο του καταλόγου της έκθεσης πως οι εκθέσεις που διοργάνωσε τις τελευταίες δεκαετίες η Εθνική Πινακοθήκη «συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στη γνώση που έχουμε σήμερα για την ιστορία της ελληνικής τέχνης του 19 ου αιώνα και των αρχών του 20ού»¹¹ κάτι που αποδεικνύει την επιτυχή εξωστρέφεια της πολιτιστική πολιτικής, που οδήγησε και στην πραγματοποίηση της συγκεκριμένης έκθεσης, καθώς η Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, είναι συν διοργανώτρια της έκθεσης και εκ των βασικών δανειστών με 29 έργα, εκ των οποίων 22 ζωγραφικής όπως το Eugène Delacroix, *La Grèce sur les ruines de Missolonghi* και 7 γλυπτά όπως το *Colonne des danseuses (Delphes)*, *Tirage en plâtre*.

Βασική επιδίωξη του Υπουργείου είναι η διοργάνωση εκθέσεων όπου η αρχαία πολιτιστική κληρονομιά συνομιλεί με τη νεότερη και σύγχρονη παραγωγή, ώστε να αναδειχθεί και η νεότερη καλλιτεχνική δημιουργία, που δεν είναι τόσο γνωστή (Σαραγά, 2021:196). Είναι

¹¹ https://www-louvre-fr.translate.google/en/what-s-on/exhibitions/parisathens?_x_tr_tr_tl=el&_x_tr_hl=el&_x_tr_pt

απαραίτητο να αναφέρουμε μερικά παραδείγματα αυτής της καλλιτεχνικής παραγωγής, που περιλαμβάνονται στην έκθεση, όπως παρουσιάζονται στον κατάλογό της.

1. Colonne des danseuses (Delphes), Tirage en plâtre, 86 x 500 cm
2. Eugène Delacroix, La Grèce sur les ruines de Missolonghi
3. Tête du cavalier « Payne-Rampin »
4. Reliquaire de la Vraie Croix
5. The Venus de Milo

Έχει δοθεί σημαντικό βάρος στα έργα που παρουσιάστηκαν σε 5 Παγκόσμιες Εκθέσεις του Παρισιού κατά τον 19ο αιώνα, «μια περίοδο κρίσιμη επίσης για τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους»¹² Η παρουσία των έργων Ελλήνων καλλιτεχνών στις εκθέσεις αυξανόταν σταδιακά και μέσω αυτής εμφανιζόταν γραμμικά και η απεικόνιση της ελληνικής ταυτότητας, όπως αυτή άρχισε να διαμορφώνεται μετά την ελληνική επανάσταση του 1821. Οι μεγάλες Οικουμενικές εκθέσεις του Παρισιού το 1855, 1867, 1878, 1889 και το 1900 δείχνουν μια νέα σύγχρονη ελληνική τέχνη, που χαρακτηρίζεται από την αναγνώριση της βυζαντινής και ορθόδοξης ταυτότητας της Ελλάδας. Μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα το Μόναχο ήταν ο τόπος προτίμησης των Ελλήνων καλλιτεχνών. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, το ευρωπαϊκό καλλιτεχνικό κέντρο μετακόμισε από το Μόναχο στο Παρίσι και όλο και περισσότεροι Έλληνες καλλιτέχνες πήγαν να σπουδάσουν στη γαλλική πρωτεύουσα, σε μια προσπάθεια απομάκρυνσης από τον ακαδημαϊσμό. Στην ενότητα αυτή συμπεριλαμβάνονται ζωγραφικά και γλυπτικά έργα των εκπροσώπων της «Σχολής του Μονάχου» στις Παγκόσμιες Εκθέσεις. «Το φίλημα» (πριν το 1878), «Αντιγόνη και Πολυνείκης» (1865) του Νικηφόρου Λύτρα, η «Παιδική συναυλία» (1900) του Γεώργιου Ιακωβίδη, οι «Παιδικοί αρραβώνες» (1877), «Η Αράχνη» (1884) και «Το τάμα» (1886) του Νικολάου Γύζη. Το «Κεφάλι Σατύρου» (1878) του Γιαννούλη Χαλεπά συγκαταλέγεται μεταξύ των γλυπτών. Θέλοντας να υπογραμμιστεί η σχέση Ελλάδας-Γαλλίας και ο καλλιτεχνικός τους διάλογος, δίνεται έμφαση και στους ζωγράφους με ιδιαίτερη σχέση με το Παρίσι όπως ο Θεόδωρος Ράλλης με τη «Η λεία» (έργο πριν από το 1906) και ο Ιάκωβος Ρίζος. Χαρακτηριστικό της έμφασης στην πιο σύγχρονη

¹² <https://www.kathimerini.gr/culture/561508408/i-elliniki-anexartisia-sto-loyvro-to-parisi-synantaxana-tin-athina/>

καλλιτεχνική δημιουργία, όπου το Παρίσι και η Αθήνα συναντιούνται, αποτελεί η χρήση του πίνακα που τιτλοφορείται «Αθηναϊκή βραδιά ή στην ταρατάσα», που δημιουργήθηκε το 1897 από τον Έλληνα καλλιτέχνη Ιάκωβο Ρίζο (1849 – 1926), ως αφίσα της έκθεσης, η οποία ουσιαστικά ορίζει και την ταυτότητά της. Γεννημένος στην Αθήνα από μια εύπορη οικογένεια, ο Ρίζος πήγε στο Παρίσι, όπου σπούδασε στην École des Beaux Arts, και έμεινε εκεί για το υπόλοιπο της ζωής του. Συμμετείχε σε πολλά σαλόνια του Παρισιού και στις διεθνείς εκθέσεις του Παρισιού το 1878 και το 1900. Το έργο είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντιπαράθεσης της εκλεπτυσμένης αστικής ζωής με το παρελθόν της Ελλάδας.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στην τελευταία ενότητα της έκθεσης όπου συμπεριλαμβάνονται έργα καλλιτεχνών της «Ομάδας Τέχνης». Μερικά από τα έργα που συμπεριλαμβάνονται σε αυτή την ενότητα είναι το «Πορτρέτου του νεαρού Μοντεσάντου» (1914) του Νίκου Λύτρα, το «Τοπίο Λαυρίου» (1918-1920) του Κωνσταντίνου Μαλέα, , οι «Πλαστικές ρίμες» (1919) του Δημήτρη Γαλάνη και «Η πλαγιά» (1908) του Κωνσταντίνου Παρθένη.

Η διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης, Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα δήλωσε πως «ο κ. Μαρτινέζ είχε στόχο να θέσει ως χρονικό όριο της έκθεσης το 1900, με τομή δηλαδή τη μεγάλη παγκόσμια έκθεση της χρονιάς στην οποία συμμετέχει και η Ελλάδα. Τον έπεισα ότι θα ήταν πολύ ωραίο να σταματήσει το 1919, όταν δηλαδή με πρωτοβουλία του Ελευθερίου Βενιζέλου παρουσιάζονται στο Παρίσι επιλεγμένα έργα ζωγράφων της «Ομάδος Τέχνης», η οποία αντιπροσώπευε, κατά κάποιον τρόπο, τις μοντέρνες εκφάνσεις, με στόχο να προβληθεί η σύγχρονη ελληνική τέχνη»¹³. Η Ελλάδα δρώντας μέσω των επαγγελματιών του πολιτισμού, χτίζοντας σχέσεις συνεργασίας, καταφέρνει να εκθέσει έργα τέχνης ιδιαίτερης συμβολικής σημασίας για την ίδια, καθώς όπως αναφέρει η επιμελήτρια της έκθεσης Μαρία Κατσανάκη (2021), η έκθεση της Ομάδος Τέχνης «έχει ταυτισθεί στη συνείδησή μας με τη γέννηση του μοντερνισμού στη χώρα μας» (Κατσανάκη, 2021). Τότε ήταν που έσπασε το στερεότυπο όραμα και η Ελλάδα επέβαλλε την τέχνη της ως πλήρως ευρωπαϊκή. Η Κατσανάκη (2021) αναφέρει πως «Αυτό το γεγονός, αφενός, μας επιτρέπει να εκθέσουμε

¹³ <https://www.tovima.gr/2021/09/22/vimagazino/athina-parisi-desmoi-filias-kai-texnis/>

στο ξένο κοινό και την ελληνική ζωγραφική των αρχών του προηγούμενου αιώνα, αφετέρου, υπενθυμίζει ένα ιστορικό γεγονός: την έκθεση μελών της “Ομάδας” στην παρισινή γκαλερί La Boétie, που εγκαινιάστηκε παρουσία του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου στις 2 Σεπτεμβρίου 1919¹⁴». Σύμφωνα με τον Martínez (2021) «Όταν στο Παρίσι γίνονταν οι γεωπολιτικές διαπραγματεύσεις μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και η Ελλάδα ήλπιζε να διευρύνει τα σύνορά της, οι Έλληνες καλλιτέχνες παρουσίασαν την ελληνική μοντέρνα τέχνη ως μια μορφή διεκδίκησης της ευρωπαϊκής τους ταυτότητας, απογοητεύοντας μάλιστα τους Γάλλους κριτικούς για τους οποίους οι Έλληνες έπρεπε να είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την αρχαιότητα και τη μυθολογία. Ανακάλυψαν την Ελλάδα όπως ήταν πραγματικά : ένα σύγχρονο, αναπτυσσόμενο ευρωπαϊκό κράτος των αρχών του 20ου αιώνα. Αυτό ακριβώς θέλουμε κι εμείς να δείξουμε με την έκθεσή μας, ότι δηλαδή η Ελλάδα δεν είναι μόνο μια κληρονομιά και ότι υπάρχει μια απίστευτα σύγχρονη Ελλάδα που πρέπει να γίνει γνωστή».¹⁵ Επιμελητικός στόχος, λοιπόν, είναι να τονίσει και τη σημασία της πολιτιστικής διπλωματίας ως μέσου άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Με αυτή την τελευταία ενότητα αναδεικνύεται η χρήση της ήπιας ισχύος της ελληνικής καλλιτεχνικής παραγωγής σε μια κρίσιμη για την Ελλάδα περίοδο.

Για τη δημιουργία μιας έκθεσης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και κάποιοι σημαντικοί παράγοντες όπως τα πολιτιστικά στοιχεία της χώρας υποδοχής, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, κατά πόσο έχει διεισδύσει ο ελληνικός πολιτισμός στη νοοτροπία της χώρας και τέλος ο στόχος πραγματοποίησης της έκθεσης (Σαραγά, 2021:185). Είναι ο κατάλληλος συνδυασμός όλων αυτών που δημιουργεί μια ευνοϊκή εικόνα μιας χώρας και στη συνέχεια επιτρέπει σε μια χώρα να αποκτήσει το αποτέλεσμα που επιθυμεί. Η επιλογή να πραγματοποιηθεί η μεγαλύτερη έκθεση στο πλαίσιο των εορτασμών για την επέτειο της εθνικής ανεξαρτησίας στο Λούβρο φαίνεται να είναι ιδανική.

Μέσω της έκθεσης υπογραμμίζονται οι σχέσεις των δύο χωρών, Γαλλίας και Ελλάδας, ενώ μέσω των εκθεμάτων, μπορούμε να δούμε την πορεία αυτής της σχέσης να εξελίσσεται σχεδόν μέχρι σήμερα. Αν μελετήσει κάποιος τον κατάλογο της έκθεσης θα καταλάβει πως

¹⁴ <https://www.kathimerini.gr/culture/561508408/i-elliniki-anexartisia-sto-loyvro-to-parisi-synantaxana-tin-athina/>

¹⁵ <https://www.iefimerida.gr/politismos/ekthesi-moyseio-loybroy-ellada-septembrios-mystika>

μέσα από αυτήν αναδεικνύονται οι πολιτιστικοί, καλλιτεχνικοί και ιστορικοί δεσμοί της Ελλάδας με την Γαλλία. Πολυάριθμα εκθέματα που δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα δείχνουν τον πλούτο της και τον λόγο που θεωρείται η μητέρα των τεχνών στην Ευρώπη. Παρότι η κατανόηση του αρχαίου ελληνικού κόσμου βασίζεται στην κλασική τέχνη του πέμπτου αιώνα π.Χ. στην Αθήνα, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι ο ελληνικός πολιτισμός ήταν τεράστιος και δεν αναπτύχθηκε από τη μια μέρα στην άλλη. Επιπλέον, η ελληνική τέχνη ήταν έκφραση της εθνικής ζωής. Ο σκοπός της δεν ήταν απλώς αισθητικός, αλλά και πολιτικός: να τονώσει την υπερηφάνεια των ανθρώπων στην πόλη τους και να ενισχύσει τη συνείδησή τους για ενότητα. «Στην πολυσήμαντη αυτή διπλή επέτειο, το Λούβρο, το μεγαλύτερο γαλλικό εθνικό μουσείο, υπενθυμίζει τη σημαντική θέση που έχει η αρχαία ελληνική τέχνη στις συλλογές του και τον μοναδικό ρόλο της Ελλάδας στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής, και δη της γαλλικής, πολιτιστικής ταυτότητας» (Martinez, Πλάκα, 2021).

Ο Nye (2004) αναφέρει πως η ανάπτυξη και η διατήρηση μακροχρόνιων σχέσεων με βασικούς παίκτες, καθώς και οι ανταλλαγές που επιτρέπουν σε μεγάλες ομάδες του κοινού να εμπλακούν με πτυχές ενός πολιτισμού, δημιουργούν μια ευνοϊκή εικόνα για μια χώρα (Nye, 2004:109). Συχνά, στο στήσιμο αυτής της εικόνας, συμβάλλουν οι μουσειακές εκθέσεις που αναδεικνύουν συγκεκριμένους πολιτισμούς και η διευκόλυνση ενδομουσειακών δανείων. Σκοπός την έκθεσης είναι η συνεργασία των φορέων και των επαγγελματιών του πολιτισμού. Συνολικά συνεργάστηκαν πενήντα ένα πολιτιστικά ιδρύματα από 5 χώρες, την Ελλάδα, τη Γαλλία, την Κύπρο, τη Γερμανία και την Ολλανδία, μεταξύ των οποίων τα Κρατικά Μουσεία του Βερολίνου, το Βρετανικό Μουσείο, η Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, το Μουσείο του Cluny, το Musee d'Orsay, το Petit Palais και η Πινακοθήκη Gabriel Millet. Σημαντικά έργα προέρχονται από την Ελλάδα, από Εφορείες Αρχαιοτήτων και μουσεία αρμοδιότητας ΓΔΑΠΚ (44 έργα), την Εθνική Πινακοθήκη, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, το Μουσείο Μπενάκη και τη Δημοτική Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων.

Τα έργα, όμως, δεν είναι τα μόνα που κινούνται και δίνουν νόημα και περιεχόμενο σε μια έκθεση. Οι επαγγελματίες των μουσείων, οι επιστήμονες και ερευνητές, οι οποίοι διαπραγματεύονται και αναπτύσσουν αυτές τις εκθέσεις τις παρουσιάζουν στα πολιτιστικά ιδρύματα. Συμμετέχοντας σε αυτή τη διαδικασία συχνά συναντούν περιστάσεις που τους αναγκάζουν να δράσουν ως παίκτες στο διεθνές πολιτιστικό σύστημα (Davidson,

Castellanos, 2019:1), καθώς είναι αυτοί οι υπεύθυνοι για την αφηγηματική οργάνωση, το σενάριο της έκθεσης και την παρουσίαση των αφηγηματικών μέσων της έκθεσης, όπως τα κείμενα (Μπαλάσκα, 2021:92). Στην υπό μελέτη έκθεση η δουλειά των επαγγελματιών αυτών συμπεριλαμβάνεται στον πλούσιο κατάλογο της έκθεσης. Ο κατάλογος με τη συμμετοχή Ελλήνων και ξένων επιστημόνων, συνοδεύει και νοηματοδοτεί την έκθεση μέσω των αναλυτικών κειμένων που αποτελούν τον καρπό της έρευνας για τη συγκεκριμένη έκθεση.

Λαμβάνοντας υπόψη, λοιπόν, την έκταση των πλεονεκτημάτων της ήπιας δύναμης των μουσείων, οφείλουμε να αναφέρουμε δύο εκθέσεις, που δρουν συμπληρωματικά με την έκθεση που μελετάμε. Οι εκθέσεις αυτές σφραγίζουν και επιβεβαιώνουν τη δυναμική των πολιτιστικών σχέσεων Ελλάδας-Γαλλίας και των ελληνικών και γαλλικών πολιτιστικών ιδρυμάτων, ενώ υπογραμμίζουν τη θετική έλξη της πολιτιστικής διπλωματίας.

Η έκθεση «Υπό το Φως του Απόλλωνος: το Λούβρο στους Δελφούς», η οποία αποτελεί επιστημονική συνεργασία του Μουσείου του Λούβρου, της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φωκίδος και της Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Ο κατάλογος της έκθεσης αναφέρει πως «Συγκεκριμένα είκοσι οκτώ αριστουργήματα του Λούβρου, από τον 14ο αι. π.Χ. έως τον 19ο αι., συνομιλούν με εκθέματα της μόνιμης έκθεσης του μουσείου των Δελφών στο πλαίσιο ενός πρωτότυπου διαλόγου. Στόχος του εγχειρήματος αυτού είναι η μέθεξη του σημερινού περιηγητή του μαντείου με μία πλέον επίκαιρη προσέγγιση τόσο των ζητημάτων της δελφικής αρχαιολογίας όσο και της υπόστασης του Πύθιου Απόλλωνος, της έμπλης πνευματικού και ουμανιστικού χαρακτήρα θρησκευτικής λατρείας του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Οι ενότητες προσφέρουν μία νέα θεώρηση της σημασίας των Δελφών και δίνουν την ευκαιρία για έναν προσωπικό αναστοχασμό ως προς τον καίριο ρόλο του «απολλώνιου φωτός» στη διαμόρφωση του αρχαίου παρελθόντος, του σημερινού παρόντος και πολύ περισσότερο ενός άδηλου μέλλοντος».

Η επιλογή των Δελφών δεν είναι τυχαία, καθώς όπως αναφέραμε είχε προσελκύσει το ενδιαφέρον των Γάλλων αρχαιολόγων ήδη από τον 18^ο αιώνα. «Το Δελφικό Τοπίο είναι δικαίως σύμβολο εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας, που περιλαμβάνεται στον κατάλογο

των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Ταυτόχρονα, είναι ένα διεθνώς αναγνωρισμένο όνομα, ένα brand name με σαφείς δυνατότητες ανάπτυξης. Η Έκθεση «Υπό το φως του Απόλλωνα: Το Λούβρο στους Δελφούς» αποτίει φόρο τιμής στην παγκόσμια και διαχρονική αξία των Δελφών», αναφέρει η Υπουργός Πολιτισμού, Λίνα Μενδώνη.

Η έκθεση δεν είναι αποτέλεσμα της επιτυχίας της διπλωματίας αλλά όχημα για την προώθηση της πολιτιστικής διπλωματίας μεταξύ των δύο χωρών. Τα οφέλη και για τις δύο χώρες είναι σημαντικά. Η ανταλλαγή των έργων κάνει τα μουσεία περισσότερο ελκυστικά στο κοινό. Με την έκθεση των έργων του Λούβρου στους Δελφούς, γίνεται ένα άνοιγμα στην τοπική κοινωνία (Ψάλτη, Ρέγκλη, 2021:340). Έρχονται σε επαφή μεταξύ τους τόσο η τοπική κοινωνία με τους ξένους επισκέπτες, όσο και οι μελετητές και με τη ξένη καλλιτεχνική δημιουργία, που εκτίθεται στον τόπο που την ενέπνευσε. Δημιουργείται έτσι και εντός των ελληνικών συνόρων ένας πολιτιστικός διάλογος που συνοδεύει την έκθεση στο Παρίσι.

Με τον ίδιο τρόπο που ένα Υπουργείο Εξωτερικών καλλιεργεί συμμαχίες, μέσω σχέσεων που χτίστηκαν με χρόνια προσεκτικής διπλωματίας, τα μουσεία μπορούν να κερδίσουν την απαραίτητη εμπιστοσύνη για να εξασφαλίσουν τον δανεισμό περιβόητων πολιτιστικών θησαυρών. Η Ελλάδα, καταφέρνει, λοιπόν, να χτίσει μια στιβαρή συνεργασία με το Λούβρο, ένα από τα μεγαλύτερα μουσεία παγκοσμίως, και αυτό επιβεβαιώνεται και μέσω της νέας έκθεσης «Η Τέχνη του Πορτρέτου. Από τις συλλογές του Λούβρου στην Εθνική Πινακοθήκη», η οποία φιλοξενήθηκε στην αίθουσα περιοδικών εκθέσεων της νέας Εθνικής Πινακοθήκης. Εκτέθηκαν συνολικά 95 έργα, μεταξύ των οποίων έργα σπουδαίων καλλιτεχνών της ζωγραφικής και της γλυπτικής αλλά και 27 αρχαιότητες που προέρχονται από την Αίγυπτο, την Εγγύς Ανατολή, την ελληνορωμαϊκή επικράτεια: γλυπτά, ειδώλια, ψηφιδωτά, κοσμήματα, καμέο, φαγιούμ¹⁶. Έτσι ολοκληρώθηκε αυτή η πολιτιστική ανταλλαγή με αφορμή την επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης.

Αξίζει να αναφερθούμε στο κατά πόσο επηρεάζεται η εικόνα της Εθνικής Πινακοθήκης, και κατ' επέκταση της Ελλάδας μέσω αυτής της ανταλλαγής. Στην πρώτη της περιοδική έκθεση η Εθνική Πινακοθήκη, εν μέσω ιδιαίτερα αρνητικών συνθηκών λόγω της πανδημίας,

¹⁶ <https://www.iefimerida.gr/politismos/loybro-ethniki-pinakothiki-portreta-el-grkeko>

συνεργάστηκε και εξέθεσε έργα τεράστιας πολιτιστικής αξίας προερχόμενα από το Λούβρο. Μια τέτοια έκθεση λειτούργησε θετικά, δημιουργώντας μια ιδιαίτερα ευνοϊκή εικόνα για την ίδια, αλλά για τα ελληνικά μουσεία γενικά, και την ίδια τη χώρα, η οποία δε βασίζεται πλέον μόνο στην αρχαία/μεσαιωνική πολιτιστική της κληρονομιά, αλλά μετέχει της αϊγλης των σπουδαιών καλλιτεχνών της νεότερης ευρωπαϊκής τέχνης. Η έκθεση αυτή αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια διασταύρωσης της ιστορίας της αρχαιολογίας με την εξέλιξη του ελληνικού κράτους και της νεοελληνικής τέχνης. Οι ανασκαφές στη Δήλο, τους Δελφούς και την Ακρόπολη αποκάλυψαν μια πολύχρωμη Ελλάδα πολύ διαφορετική από το νεοκλασικό ιδανικό.

Με αφορμή, λοιπόν, την έκθεση στο Λούβρο παρατηρούμε πώς η ελληνική κυβέρνηση δρα, προωθώντας την εξωτερική πολιτιστική ατζέντα της χώρας, έχοντας παρουσιάσει μια τόσο θετική εικόνα. Η συνάντηση και το περιεχόμενο της συνομιλίας του Πρωθυπουργού με τη Γενική διευθύντρια της UNESCO, αλλά και η χρονική στιγμή φαίνεται να μην ήταν τυχαία. Λίγες μέρες αργότερα, στις 30 Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε η 22η Σύνοδος της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO, για την Επιστροφή των Πολιτιστικών Αγαθών στις Χώρες Προέλευσης (ICPRCP). Ένα από τα κύρια θέματα, στην ημερήσια διάταξη της Επιτροπής, ήταν το ζήτημα της Επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα (Ελλάδα κατά Ηνωμένου Βασιλείου). Η Επιτροπή, για πρώτη φορά φέτος, πέραν της Σύστασης (Recommendation), την οποία υιοθετεί παγίως για το θέμα, ψήφισε ομόφωνα ένα επιπλέον κείμενο που είναι Απόφαση (Decision 22 COM 17), αποκλειστικά στοχευμένη στο ζήτημα της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα¹⁷. Η Διακυβερνητική Επιτροπή της UNESCO έχει συζητήσει το θέμα της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα σε 17 διαφορετικές συνόδους, με μοναδικό αποτέλεσμα μία σύσταση προς τις δύο χώρες, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ελλάδα, για συζήτηση και συνεργασία για την επίλυση του θέματος. Αυτή η απόφαση, λοιπόν, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στο θέμα της επιστροφής των μαρμάρων, που όπως ήδη έχουμε αναφέρει αποτελεί τον μοναδικό άξονα στρατηγικής της Ελλάδας, που από το 1982 είναι στο επίκεντρο της πολιτιστικής της διπλωματίας, συχνά επισκιάζοντας άλλα ζητήματα.

¹⁷

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3962&fbclid=IwAR1zjKh6rzaWkHPW-LysJ0D1RuGr1YfyTWiPOewqWJpO3l1r3Vc93EQ4avw>

Η αρχαία πολιτιστική κληρονομιά, με την έντονη συμβολική σημασία της, αποτελεί συχνά προτεραιότητα της ελληνικής εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής¹⁸. Η ελληνική πολιτιστική διπλωματία, για μια ακόμα φορά επιστρέφει και επικεντρώνεται στο ζήτημα της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα, μέσω του Πρωθυπουργού και της UNESCO.

4.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Έχοντας αναλύσει το περιεχόμενο της έκθεσης, μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια λογικά συμπεράσματα. Η επιλογή των έργων και ο επιμελητικός στόχος από τη μεριά της Εθνικής Πινακοθήκης, δηλαδή του φορέα που λειτουργεί ως πολιτιστικός διπλωμάτης στη μελέτη μας, είναι σαφής. Δεδομένης της χρόνιας καλής σχέσης, η επιλογή του Λούβρου, ενός από τα σημαντικότερα πολιτιστικά ιδρύματα στον κόσμο, για να παρουσιαστούν έργα που αναδεικνύουν μέσω των θεματικών τους τη δημιουργία της ελληνικής ταυτότητας στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον, αποτελεί κίνηση βαρύνουσας σημασίας και στρατηγικής. Η χώρα επιβεβαιώνει και ενδυναμώνει τις σχέσεις της με τη Γαλλία, ενώ παράλληλα παρουσιάζει ένα θετικό, δυναμικό πρόσωπο στους εταίρους. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι στόχος της έκθεσης είναι να τονιστεί η ιδιαίτερη συμβολή του ελληνικού πολιτισμού στο ευρωπαϊκό πολιτισμικό γίγνεσθαι, στη δυναμική και στη διαχρονία του καθώς και στη σύνδεση της παγκοσμιότητας παράλληλα με την εθνική του ταυτότητα. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε κάποια έργα όπως η Παιδική Συναυλία, 1900 (αρ. έργου: Π 475), Φορεσιά της Αυλής της πριγκίπισσας Μαρίας Βοναπάρτη, Eugène Delacroix, *La Grèce sur les ruines de Missolonghi*. Συμπεραίνουμε πως στόχος της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας σε αυτή την περίπτωση είναι να αναδείξει τον φιλελληνισμό σε σύγχρονο ρεύμα. Είναι ενδιαφέρον ότι η επιμελητική προσέγγιση της έκθεσης εστιάζει κυρίως στο διάλογο και την αλληλεπίδραση των δύο πολιτισμών, καθώς η ιστορία ενός πολιτισμού δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνη της βάση άσκησης εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, αλλά μόνο μέσω της συνδιαλλαγής με έναν ή περισσότερους πολιτισμούς.

¹⁸ Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Μια ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης», COM(2007) 242 final της 10.5.2007

Η πολιτιστική διπλωματία με όχημα τις περιοδικές εκθέσεις, δεν περιορίζεται ποτέ αποκλειστικά στα τείχη του πολιτιστικού ιδρύματος στο οποίο φιλοξενείται. Όπως αναφέραμε στην αρχή της εργασίας, οι κύριοι δρώντες στο σύστημα των διεθνών σχέσεων και της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής είναι οι πολιτικοί και οι διεθνείς πολιτιστικοί οργανισμοί.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα και επίλογος

Η χρήση της ήπιας ισχύος ως μέσου πολιτιστικής διπλωματίας, δηλαδή η ικανότητα πειθούς μέσω της κουλτούρας, των αξιών και των ιδεών, σε αντίθεση με τη στρατιωτική δύναμη, ονομάζεται ήπια δύναμη. Μπορεί να επιφέρει την επίτευξη της βέλτιστης συνεργασίας μεταξύ των κρατών, την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, καθώς και την εγκαθίδρυση του κράτους δικαίου.

Έχοντας παρουσιάσει τα βασικότερα στοιχεία της ελληνικής εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, συμπεραίνουμε πως οι παθογένειες στο εσωτερικό της παραμένουν, εμποδίζοντας την ανάπτυξη μιας πιο δημιουργικής πολιτιστικής διπλωματίας, η οποία στοχεύει στην προβολή του πολιτισμού, της ιστορίας και της κληρονομιάς μιας χώρας ως δήλωση για τη θέση της στον κόσμο, απεγκλωβισμένης από το εθνικό φαντασιακό για το ένδοξο παρελθόν. Χρειάζεται περισσότερη στήριξη και προβολή της νεότερης παραγωγής της Ελλάδας. Οι πόροι ήπιας δύναμης της Ελλάδας είναι πλούσιοι, όμως συχνά μένουν ανεκμετάλλευτοι ή χρησιμοποιούνται διαρκώς για τους ίδιους σκοπούς.

Σήμερα η πολιτιστική διπλωματία ασκείται μέσω της συνεργασίας πολιτιστικών φορέων. Τα μουσεία διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην ανάπτυξη της πολιτιστικής διπλωματίας, στην ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου και των πολιτιστικών ανταλλαγών, γίνονται έτσι βασικοί φορείς ήπιας δύναμης για τη χώρα μας. Έχοντας αυτά σαν βάση, παρουσιάσαμε την περιοδική έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της νεότερης Ελλάδας, 1675-1919». Η συγκεκριμένη επιλογή περίπτωσης έγινε για να αναδειχθεί η σχέση και η συγγένεια της Ελλάδας και της Γαλλίας μέσω της πολιτιστικής διπλωματίας.

Συμπεραίνουμε πως στόχος της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας σε αυτή την περίπτωση είναι να αναπτύξει έναν σύγχρονο φιλελληνισμό. Μέσω των έργων που η Εθνική Πινακοθήκη επιλέγει να εκθέσει, συμπεραίνουμε πως η επιμελητική προσέγγιση της έκθεσης εστιάζει κυρίως στο διάλογο και την αλληλεπίδραση των δύο πολιτισμών, επιβεβαιώνει και ενδυναμώνει τις σχέσεις της με τη Γαλλία, τοποθετεί τη δημιουργία της ελληνικής ταυτότητας μέσα στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον τονίζοντας την ιδιαίτερη συμβολή του ελληνικού πολιτισμού στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Ακολούθως, παραθέσαμε τις εξελίξεις στον τομέα της πολιτιστικής διπλωματίας της Ελλάδας, που ακολούθησαν τα εγκαίνια της έκθεσης και που βρίσκονται σε εξέλιξη μέχρι σήμερα. Όπως παρατηρήσαμε για μία ακόμα φορά η Ελλάδα επανέρχεται στο ζήτημα της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα. Με αφορμή τους εορτασμούς για τα 200 χρόνια από την ελληνική επανάσταση και την 75η επέτειο από την ίδρυση της UNESCO, η Ελλάδα είχε ένα σημαντικό βήμα και μία εξίσου σημαντική ευκαιρία να προωθήσει των πολιτιστική της ατζέντα στο εξωτερικό.

Καθώς είναι αδύνατο να εξαχθούν συμπεράσματα για το σύνολο της πολιτιστικής διπλωματίας της Ελλάδας, με βάση τα παραπάνω, προτείνεται μια μελλοντική συνολική μελέτη των αποτελεσμάτων της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο της επετείου για το 2021 στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της δύσκολης συγκυρίας με την οποία συνέπεσαν οι εορτασμοί. Η περαιτέρω έρευνα πάνω στο θέμα θα μπορούσε να συνεισφέρει στην ενημέρωση της χάραξης της πολιτιστικής διπλωματίας και της άσκησης ήπιας δύναμης στο ελληνικό πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Βασιλειάδης, Ν., Μπουτσιούκη, Σ. (2015). Πολιτιστική διπλωματία. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα
- Γιανναράς, Χ. (2003). Πολιτιστική Διπλωματία – Προθεωρία Ελληνικού Σχεδιασμού. Ίκαρος, Αθήνα
- Δάλλας, Κ. (2015). Council of Europe/ERICAsrts: Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe 17th edition, Greece. Ανακτήθηκε 30/10/21 από: <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/?id=16>
- Δάλλας, Κ. (2015). Council of Europe/ERICAsrts: Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe 17th edition, Greece. Ανακτήθηκε 30/10/21 από: <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/?id=16>
- Δημάκου, Ε. (2012) Ευρωπαϊκότητα & ελληνικότητα στη γενιά του '30. Διπλωματική εργασία. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στις Ιστορικές, Αρχαιολογικές και Ανθρωπολογικές Σπουδές, Πανπιστήμιο Θεσσαλίας
- Ζορμπά, Μ. (2014) Πολιτική του πολιτισμού, Ευρώπη και Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Πατάκης, Αθήνα
- Κιζλάρη Δ. (2021). Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού: έργα και ημέραι στο Ελληνική πολιτιστική διπλωματία : σύγχρονες προσεγγίσεις - μελλοντικές προκλήσεις. Επίκεντρο, Αθήνα

- Κολοκυθά, (2021). Πολιτιστική διπλωματία στην Ελλάδα της κρίσης: Μια κριτική θεώρηση στο Ελληνική πολιτιστική διπλωματία : σύγχρονες προσεγγίσεις - μελλοντικές προκλήσεις. Επίκεντρο, Αθήνα
- Κολτσίδα, Λ. (2011) Η προβολή του Ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό – πολιτιστικές πολιτικές από τη σκοπιά της διαπολιτισμικότητας. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.
- Κοσμίδου, Ζ. (2000). Ο Πολιτισμός ως επικοινωνιακό μέσο για τη βελτίωση των διεθνών σχέσεων και η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Αθήνα
- Κουσκουβέλης Η. (2009) Μία ολιστική προσέγγιση στην εξωτερική πολιτική. Μακεδονία, 25 Οκτωβρίου 2009.
- Μπαλάσκα, Α. (2021) Ανάπτυξη πολιτιστικών έργων διακρατικής συνεργασίας: Το παράδειγμα της έκθεσης “The Greeks. Agamemnon to Alexander the Great”, στο Αρχαιολογικές περιοδικές εκθέσεις: ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους, Τμήμα Εκθέσεων της Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ΥΠΠΟΑ
- Μπιτσάνη, Ε. (2004). Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Διόνικος, Αθήνα
- Σαραγά, Ν. (2021) Οι περιοδικές εκθέσεις και η δυναμική τους στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας στο Ελληνική πολιτιστική διπλωματία : σύγχρονες προσεγγίσεις - μελλοντικές προκλήσεις. Επίκεντρο, Αθήνα
- Στεφανίδης, Γ. (1997) Ο τελευταίος ευρωπαϊκός αιώνας: Διπλωματία και πολιτική δυνάμεων. Προσκήνιο, Αθήνα

- Τζανάκης, Δ. (2015) Εξωτερική πολιτική: Η πολιτιστική διάσταση και η περίπτωση της Ελλάδας, στο Πολιτισμός και Προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού, Καστανιώτης, Αθήνα
- Χαλκιά, Α. (2017) Cultural diplomacy and the museums: the case of Greece and France. Μεταπτυχιακή εργασία, International Hellenic University, School of Economics, Business Administration and legal studies, Θεσσαλονίκη
- Χαμηλάκης, Γ. (2012) Το έθνος και τα ερείπιά του, Αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα. Εκδόσεις του εικοστού πρώτου, Αθήνα
- Χριστογιάννης, Γ. (2002). Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σιδέρης, Αθήνα.
- Ψάλτη, Α., Ρεγκλή, Α. (2021) Εκθέσεις σύγχρονης τέχνης σε ένα μουσείο της κλασικής αρχαιότητας: η περίπτωση των Δελφών, στο Αρχαιολογικές περιοδικές εκθέσεις: ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους, Τμήμα Εκθέσεων της Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ΥΠΠΟΑ
- Baylis, J., Smith, S., Owens, P. (2013). Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής. Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις. Θεσσαλονίκη Επίκεντρο
-

Ξενόγλωσση

- Ang, I., Isar, Y.R. & Mar, P. (2015) *Cultural diplomacy: beyond the national interest?*, International Journal of Cultural Policy
- Bennett, Tony.(1995) “Art and Theory: The Politics of the Invisible.” In *The Birth of the Museum: History and Theory Politics*
- Bound, K., R. Briggs, J. Holden, S. Jones. 2007. *Cultural Diplomacy*. London: Demos.
- Cuno, J. 2006. *Whose Muse? Art Museums and the Public Trust*. Princeton: Princeton University Press
- Martinez, J.L., Guillon, D. (2021) *Catalogue de l'exposition PARIS - ATHÈNES Naissance de la Grèce moderne 1675 - 1919*, Co-publication: Musée du Louvre Editions / Hazan, Paris
- Muscat, M. M. (2020). *Legal Frameworks for the Protection of Cultural Heritage in Conflict Zones*, M.A. thesis, Colin Powell School for Civic and Global Leadership, City College of New York
- Nye, J.S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: PublicAffairs.
- Zamorano, M. (2008). *Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory* στο *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*

Διαδικτυακές Πηγές

- Αθήνα – Παρίσι δεσμοί φιλίας και τέχνης. Ανακτήθηκε 21/11/21 από: <https://www.tovima.gr/2021/09/22/vimagazino/athina-parisi-desmoi-filias-kai-texnis/>
- Αριστουργήματα του Λούβρου έρχονται στην Εθνική Πινακοθήκη Ελ Γκρέκο, Μποτσέλι, Βελάσκεθ για μια μεγάλη έκθεση. Ανακτήθηκε 21/11/21 από: <https://www.iefimerida.gr/politismos/loybro-ethniki-pinakothiki-portreta-el-grkeko>
- Αρμοδιότητες της ΕΕ στον τομέα του πολιτισμού. Ανακτήθηκε 30/10/21 από: <https://ec.europa.eu/culture/policies/eu-competences-field-culture>
- Δηλώσεις Έλληνα Πρωθυπουργού σχετικά με τα μάρμαρα του Παρθενώνα. Ανακτήθηκε 16/11/21 από: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2021/nov/13/greek-prime-minister-tries-to-broker-deal-for-return-of-parthenon-marbles>
- Ενημερωτικό δελτίο για τα εγκαίνια της έκθεσης στο Λούβρο. Ανακτήθηκε 16/11/21 από: <https://primeminister.gr/2021/09/28/27562>
- Επίσημη ιστοσελίδα της UNESCO. Ανακτήθηκε 30/10/21 από: <https://en.unesco.org/>
- Επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών. Ανακτήθηκε 30/10/21 από: <https://www.mfa.gr/index.html>
- Επίσημη ιστοσελίδα της Εθνικής Πινακοθήκης. Ανακοίνωση σχετικά με την έκθεση στο Λούβρο. Ανακτήθηκε 16/11/21 από: <https://www.nationalgallery.gr/el/periodikes-ektheseis/trehouses/1708-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B9-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1-1675-1919-%CE%B7->

[%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%BD%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7%CF%83-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CF%83.html](#)

- Η Ουνέσκο και ο ρόλος της. Ανακτήθηκε. 30/10/21 από: <https://www.mfa.gr/missionsabroad/unesco/greece-in-organization/unesco-kai-rolos.html>

- Ιστορία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Ανακτήθηκε 30/10/21 από: <https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/history.aspx>

- Πολιτιστική Διπλωματία: Τα Μουσεία ως Διπλωμάτες. Ανακτήθηκε 20/11/21 από: https://www.huffingtonpost.gr/petros-d-kapsaskis/-_11344_b_16287696.html

- Σύσταση και Απόφαση της 22ης Συνόδου της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO για τα Γλυπτά του Παρθενώνα. Ανακτήθηκε 16/11/21 από: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3962&fbclid=IwAR1zjKh6rzaWkHPW-LysJ0D1RuGr1YfyTWiPOewqWJpO3l1r3Vc93EQ4avw>

Λούβρο PARIS-ATHENS The Birth of Modern Greece, 1675–1919 Ανάκτηση 18//11/22 https://www-louvre-fr.translate.goog/en/what-s-on/exhibitions/parisathens?_x_tr_se

